

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**BÛSİRÎ'NİN ZUHRU'L-ME'ÂD FÎ VEZNİ BÂNET SU'ÂD ADLI KASİDESİ VE ABDÛLBÂKÎ B. AHMED'İN BU ESERE YAPTIĞI MANZUM TERCÜME
BÛSİRÎ'S QASIDA NAMELY "ZUHR AL-MA'AD FÎ VEZNİ BÂNET SU'ÂD" AND ITS A POETIC
TURKISH TRANSLATION BY ABDUL-BAQI B. AHMAD**

Mustafa IRMAK*

Öz

Doğu ve Batı edebiyatlarında çokça örneği görülen bir edebî tür olarak "nazire", büyük bir şairin herhangi bir manzumesini, aynı vezin ve kafiye riayet etmek koşuluyla taklide çalışarak onunla rekabete girişmektir. Arap edebiyatında nazirelerin varlığı Cahiliye dönemine kadar uzanmakla birlikte gerçek anlamda bu edebî türe konu olan ilk şiirin Ka'b b. Züheyr'in *Bânet Su'âd* adlı kasidesi olduğu kabul edilmekte ve bu şiir üzerine yazılan nazirelerin sayısı elliye kadar ulaşmaktadır. Bunlar içerisinde en dikkat çekici olanlarından biri, *Kasîde-i Bürde* şairi Bûsîrî'nin *Zuhru'l-me'âd fî vezni Bânet Su'âd* adlı şiiridir. Bu makalede, Bûsîrî'nin adı geçen kasidesine 18. yüzyıl Osmanlı ediplerinden Abdülbâkî b. Ahmed tarafından yapılan manzum tercüme, tespit edilen iki yazma nüshasından hareketle nesredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nazîre, Ka'b b. Züheyr, Bânet Su'âd, Bûsîrî, Zuhru'l-me'âd Abdülbâkî b. Ahmed.

Abstract

"Nazira" is the common name of the poems that are written in the same subject, meter and rhyme to an another qasida of a great poet. This literary genre is seen in Eastern and Western literature. In Arabic literary, nazira is mentioned to be has been existed in Pre-Islamic period but its first real example is *The Qasida Bânet Su'âd* of Kaab b. Zuhair and the number of these naziras reach about fifty. Bûsîrî's Qasida namely *Zuhr al-ma'ad fî vezni Bânet Su'âd* is one of the most remarkable nazira of these naziras. In this article, we published a poetic Turkish translation of this qasida by Abdul-Bâqî b. Ahmad, one of the Ottoman litterateurs in the eighteenth century, based on its two manuscripts have detected.

Keywords: Nazira, Kaab bin Zuhair, Bânet Su'âd, al-Bûsîrî, Zuhur al-ma'âd, Abdul-Bâqî b. Ahmad.

Giriş

Bir Arap edebiyatı terimi olarak "nazire" yaygın biçimde "Bir şairin herhangi bir mevzuda, herhangi bir ölçü ve kafiye ile şiir söylemesi ve ardından bir başka şairin bu şiirin sanat ve biçimini beğenerek, aynı ölçü ve kafiyyede (revî) şiir söylemesidir" şeklinde tanımlanır. (Şâyib, 1954: 7; Durmuş, 2006: 455) Arap edebiyatının yanı sıra, Türk, İnan ve Batı edebiyatlarında da örnekleri görülen (Banarlı, 1963: 4-6) bu edebî türü ifade etmek için "muârâza" kelimesi kullanıldığı gibi "ihtizâ", "muhâkât" ve modern dönemlerde "taklit", "nazîr", "mesîl" gibi kavramlara da sıkça yer verilmiştir. (Durmuş, 2006: 455) Bir şiire nazire yazılmakla, model şiirden daha iyisi ortaya konmaya çalışılır. Tanzir edilen asıl şiirin veznine, kafiye ve redifine riayet edilir. Nazireciliğin bir edebî yarış olduğu, şairler arasındaki ilişkiyi geliştirdiği ve tanzir edilen şairlerin değerini artırdığı belirtilmiş, ayrıca her şaire nazire yazılmayacağına, şiirleri tanzir edilen şairin, edebiyat dünyasının görkemli şairlerinden biri olmasının gereğine dikkat çekilmiştir. (Seyidov, 2012: 147-148) İki şairin karşılıklı ilişkisini içermesi bakımından nazireler, atışma şiirleri olarak bilinen "nakîza" ile benzerlik arz etse de bu iki tür muhtelif açılardan farklılık arz ederler.¹

Nazireyi taklit, nazire yazıcılığını da taklitçilik olarak kabul etmek doğru görülmemiştir. Zira bu yöntem şairlerin yetişmesinde önemli bir mektep rolü üstlenmiştir. (Köksal, 2006: 456-457) Nihad Sami Banarlı (1907-1974) nazireyi bir taklit değil "kreasyon" olarak görür. Ona göre bu tekrarları taklit sanmak hatadır. Bunlar eski üstatların izinde bir saygı yürüyüşüdür ki onların eserlerini yeni bir dil ve üslup hamlesiyle ve yeni bir görüş ve düşünüşle tazeleyerek yüceltmek hedefindedir. (Banarlı, 1963: 3-4) Şiire yeni başlamış genç şairler önceleri üstat şairlerin yolunda yürüyerek kişiliklerini bulmuşlardır. Bu yönüyle nazire, hattatların, mevcut hat örneklerinin üzerinden geçerek kendi yazı pratiklerini geliştirmelerine benzetilmektedir. (Kalpaklı, 2006: 135) Nitekim nazirelerde daha ziyade meşhur şairlerin/şiirlerin tanzir edilmesinin esas sebebi onları geçme arzusu olmakla birlikte bir taraftan da "temrin" yapılmasıdır. Fakat

* Yrd. Doç. Dr., RTEÜ İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Öğretim Üyesi, e-posta: mustafa.irmak@erdogan.edu.tr

¹ Nakîza, bir şairin söylediği şiire karşı diğer şairin nazmettiği şiire verilen addır. Ancak bu edebî türde, cevap olarak şiir nazm eden şairin diğer şairin şiirindeki vezin ve kafiyeyle bağlı kalması şarttır. Bu tür şiirlere nakîza denilmesinin nedeni, ikinci şairin, birinci şairin şiirinde söylediklerini çürütmeye (nakzetmeye) çalışmasıdır. Bu şekildeki atışmalar genellikle pazar ve panayırda, kalabalıkların alkış ve tezahüratı arasında eğlence ve hoş vakit geçirme havası içerisinde cereyan etmiştir. Nakîza şiirleri, şairin kendisini yüceltici, hicvettiği kişiyi ise küçük düşürücü lafızlar ve hakaretler içerir. (Demirayak, 2015: III, 148-149)

nazirelerin hazır kalıplara sığınma, hırs veya kıskançlık gibi nedenlerle de yazıldığına dikkat çekmek gerekir. (Köksal, 2006: 457) Bazen de nazire yazan şair model aldığı şiire ve şiirin sahibine değer verdiğini göstermek amacıyla bu işe girişir. (Kalpaklı, 2006: 135) Ayrıca büyük şairlerin de zaman zaman eski veya çağdaşı olan büyük şairlerin şiirlerine nazire yazmış oldukları gerçeği, bu edebî türün yalnızca bir amatör işi olmadığını göstermektedir. (Evecen, 2013: 118)

Arap edebiyatında nazirelerin varlığı Cahiliye dönemine kadar uzanmakla birlikte gerçek anlamda bu edebî türün örnekleri İslâm devrinde Ka'b b. Zühre'nin *Bânet Su'âd* kasidesine yapılan nazirelerle birlikte görülmeye başlanmıştır. Bu esere yazılan elli kadar nazireden kırk kadarını Muhammed Bûzine *Kasîdetü Bânet Su'âd ve muârazâtuhâ* (Tunus 1994) adlı mecmuasında toplamıştır. (Durmuş, 2006: 455) Zemahşerî (ö. 538/1144), Hârizmî (ö. 560/1165), Bûsîrî (ö. 695/1296?), Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1345), İbn Nubâte el-Mısırî (ö. 768/1366), İbn Câbir el-Endelüsî (ö. 780/1378), Fîrûzâbâdî (ö. 816/1413), Tenûhî (ö. 859/1454) gibi isimler tarafından yazılan nazireler bunlardan bazılarıdır. Makalemizin konusu olan Bûsîrî'nin *Zuhru'l-me'âd fî vezni Bânet Su'âd* adlı kasidesinin, bu muârazaların en meşhuru olduğu söylenmektedir. (Demirayak, 2013: II, 183) Makalede öncelikle Ka'b ve kasidesi *Bânet Su'âd* ile Bûsîrî ve *Zuhru'l-me'âd* adlı kasidesi hakkında bilgi verildikten sonra Abdülbâkî b. Ahmed'in hayatı ve eserleri ele alınacak, sonra onun *Zuhru'l-me'âd*'a yaptığı manzum tercüme ve bu tercümenin kısa bir değerlendirmesine yer verilecektir.

A) Ka'b b. Zühre ve Bânet Su'âd Kasidesi

Ka'b, Cahiliye döneminin önemli şairlerinden olup hikmetli üslûbuyla temayüz eden muallaka sahibi Zühre b. Ebî Sülma'nın (ö. 609?) oğlu olarak Gatafan'da dünyaya geldi. Deden toruna, amcalardan yeğenlere içerisinde pek çok şair barındıran edebî yönü güçlü bir ailenin ferdi olmanın tabii bir sonucu olarak küçük yaşlarda şiire ilgi duymaya başladı. Babasının da katkılarıyla bu alanda önemli bir seviyeye ulaşan Ka'b, İslam tebliğ edilmeye başlandığında dönemin hatırı sayılır şairlerinden biriydi. O, hem Cahiliye döneminde yaşamış hem de İslâmî döneme yetişmiş "muhadram" şairlerdendir. Kardeşi Büceyr'in Müslüman oluşundan rahatsızlık duyarak İslam aleyhinde şiirler söylemeye başlayan Ka'b hakkında "vur emri" verilir. Korkan ve yaptıklarından pişmanlık da duyan Ka'b, Müslüman olmaya karar vererek gizlice Medine'ye gelir, Hz. Peygamberden özür diler. *Bânet Su'âd* adlı kasidesini okuyunca şiiri çok beğenen Hz. Peygamber onu hem affeder hem de kendisine hırkasını (bürde) hediye eder. Ka'b 24/645 veya 26/647 yılında vefat etmiştir. (Fâhûrî, 1987: 223; Zeyyât, 2006: 107-108; Savran, 2001: XXIV, 7-8)

Ka'b'ın bir dîvanı var ise de ona İslam dünyasında şöhret sağlayan en önemli eseri *Bânet Su'âd* kasidesidir. Hz. Peygamberin hediye ettiği hırka sebebiyle *Kasîde-i Bürde* olarak da anılır. Aruzun Basîte bahriyle yazılmıştır. Bazı âlimlerin, meclislerini, Ka'b'ın bu şiiriyle açtıkları rivayet edilir. (Makkârî, 1968; II, 689) Cahiliye döneminin geleneksel kaside tarzı ile nazmedilmiş olan *Bânet Su'âd*, üç kısımdan oluşmaktadır. Şair nesib bölümüne (1-14. beyitler) Su'âd'ın ayrılığında söz ederek başlar. Su'âd, yumuşak sesli, gözleri sürmeli, orta boylu, tebessüm ettiği zaman beyaz dişleri görünen bir ceylan olarak anlatılmakta ve vefasız dostu simgelemektedir. Tasvir bölümünde (15-35. beyitler) kaside geleneğine uygun olarak memdûha ulaşmak üzere bindiği deveyi tasvir eder. Medih bölümü (43-53. Beyitler) özür beyanı (itizar) ve Hz. Peygamber ile muhacirleri medih olmak üzere iki kısımdan oluşur. Hz. Peygamberin dinlediği ve okuyana hırkasını hediye ettiği bir kaside olduğu için dinlenmesi, okunması ve hatta okuyana hediye verilmesi sünnet olarak görülmüştür. Sükerî (ö. 275/888), İbn Düreyd (ö. 321/933), Tebrîzî (ö. 502/1109), İbn Hişâm (ö. 761/1360) ve Bâcûrî (ö. 1277/1860) başta olmak üzere Doğu'da ve Batı'da pek çok ilim adamı tarafından şerh edilip defalarca basılan eser, Latince, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Farsça ve Türkçe gibi dillere çevrildiği gibi pek çok taşire, tahmîse konu edilmiş ve ilim adamları kasideye nazireler yapma konusunda âdeta birbirileriyle yarışmışlardır. (Fâhûrî, 1987: 226; Demirayak, 2013: II, 182-183)

B) Bûsîrî ve Zuhru'l-Me'âd Fî Vezni Bânet Su'âd Adlı Kasidesi

Şairin doğum tarihi ihtilafli olmakla birlikte 608/1211-12 tarihi tercih edilmektedir. Babası tarafından Bûsîrî'li olduğu için Bûsîrî, annesi tarafından da Delâs'lı olduğu için Delâsî nisbeleriyle anılır. Bazen bu iki kelimenin birleşmesiyle oluşan Delâsîrî nisbesini kullanmıştır. (Ferrûh, 1979: 673; Dayf, 1990: 361) Ailesiyle birlikte Delâs'a yerleşen Bûsîrî, gençlik yıllarını burada geçirdi. Daha sonra Kahire'ye giderek İslâmî ilimlerin yanı sıra dil ve edebiyat tahsil etti. Özellikle hadis ve siyerle meşgul oldu. Yahudi ve Hristiyanlara karşı yazdığı reddiyelerden onun Tevrat ve İncilleri incelediği anlaşılmaktadır. Kendisine bir müddet maliye işlerinde kâtiplik ve muhasiplik görevi verilmişse de usulsüzlüklere karşı sessiz kalamayan karakteri sebebiyle resmî görevlerde uzun süre kalamamış, bu nedenle hayatı sıkıntılar içinde geçmiştir. Ayrıca çocuklarının çok, karısının hırçın oluşu ve mesai arkadaşlarının yolsuzlukları onun için daima huzursuzluk kaynağı olmuştur. (Ferrûh, 1979: 674; Kaya, 1992: 469) Şazeli tarikatına mensup olan Bûsîrî hayatının sonlarına doğru felç olmuş, rivayete göre Hz. Peygamber için yazdığı bir kaside sayesinde bu hastalıktan kurtulmuş ve uzunca bir ömürden sonra seksen küsur yaşlarında İskenderiye'de vefat etmiştir. Vefat tarihi olarak 694, 695, 696, 697, 698 gibi rakamlar zikredilmektedir. (Dayf, 1990: 361-363)

Bûsîrî'nin eserlerinin tamamına yakını manzum olup çoğu Hz. Peygamber hakkında yazılmış kasidelerinden ibarettir. Bu alanda en meşhur eseri hayatının sonlarına doğru felçliyen yazdığı rivayet edilen *Kasîde-i Bürde'si* olup özgün adı *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye'* dir. Şairin meşhur diğer bir kasidesi de *Kasîde-i Hemziyye'si* olup özgün adı *Ümmü'l-kurâ fî medhi hayri'l-verâ'* dir. Edebiyat dünyasında hayli ilgi gören bu iki eser üzerine yapılmış pek çok çalışma vardır. Şairin bir diğer eseri ise *el-Muhrec ve'l-merdûd 'ale'n-nasârâ ve'l-yehûd* adlı nazım-nesir karışımı eseri olup başarılı bir reddiye olarak kabul edilmektedir. Bûsîrî'nin ayrıca *el-Kasîdetü'l-mudariyye fî's-salâti 'alâ hayri'l-beriyye, Takdîsü'l-harem min tednîsi'd-darem, el-Kasîdetü'l-hamriyye, et-Tevessül bi'l-Kur'ân, el-Kasîdetü'l-yâiyye, el-Lâmiyye fî medhi'n-nebeviyye* ve *el-Lâmiyyetü'l-ûlâ* gibi eserleri de vardır. Şairin bir divanı yok ise de Muhammed Seyyid Kilânî onun divanını hazırlayarak yayınlamıştır.² (Kaya, 1992: 469)

Bûsîrî'nin, makalemizin konusu olan *Zuhru'l-me'âd fî vezni Bânet Su'âd* adlı şiiri ise³ Ka'b b. Zühayr'ın *Bânet Su'âd* kasidesi üzerine yazılmış bir nazire olup 204 beyitten oluşmaktadır.⁴ Nazire türünün bir gereği olarak eser *Bânet Su'âd* gibi Basît vezninde ve "lâm" revilidir. Şairin *Kasîde-i Bürde'si* ve *Kasîde-i Hemziyye'si* kadar olmasa da bu şiir üzerine de bazı şerhlerin yazıldığı görülmektedir. Abdülmelik b. Da'seyn'in (ö. 1006/1597) *İ'dâdü'z-zâd bi-şerhi Zuhru'l-me'âd fî mu'ârazati Bânet Su'âd*'ı (Süleymaniye Ktp, Servili, nr: 234),⁵ Mustafa İsamuddîn en-Nakşibendî'nin (ö. 1179/1765) *Zâdü'l-'ibâd fî şerhi Zuhru'l-me'âd*'ı (Süleymaniye Ktp, Âşir Efendi, nr: 299)⁶ ve Trabzonî Muhammed b. Mahmûd el-Medenî'nin (ö. 1200/1786) *'Ucelâtü'z-zâd fî şerhi Zuhru'l-me'âd fî mu'ârazati Bânet Su'âd* (Süleymaniye Ktp, Süleymaniye, nr. 1050),⁷ adlı eseri bunlardan bazılarıdır.

Kasidenin ilk 13 beyiti, gençliğini boşa harcayan kişiye sitemle beraber ona hiç değilse âhir ömründe kendini toparlaması için yapılan nasihatleri içermektedir. 14-19 arası beyitlerde kısaca kâfirler, müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanların itikadı eleştirilir. 20-23 arası beyitlerde, zikredilen bu grupların itikadlarından Allah'ın münezzeh ve hak dinin İslâm oluşu ve Kur'ân'ın yüceliği vurgulanır. 24-42 arası beyitlerde Hz. Peygamber medhedilerek onun doğumundan önce ve doğumu esnasında vuku bulan harikulâde olaylardan söz edilir. 43-48 arası beyitlerde hidayet mefhumu Fil hadisesinden teşbihler yapmak suretiyle işlenir. 49-56 arası beyitlerde Kur'ân'ın, benzeri getirilemeyecek bir eser ve hidayet rehberi oluşu vurgulanır. 57-98 arası beyitlerde Hz. Peygamberin şefaati, makamının yüceliği, mucizeleri, isra ve miraç hadisesi ve hicret anlatılır. 99-110 arası beyitlerde Yahudi ve Hristiyanlar bir kez daha ve daha detaylı bir şekilde eleştirilmektedir. 111-115 arası beyitlerde Hz. Peygamberin fesahati, 116-156 arası beyitlerde Huneyn, Bedir ve Uhud savaşları ve müminler ile kâfirlerin bu savaşlardaki durumları tasvir edilir. 157-170 arası beyitlerde ashâb-ı kiram methedilerek ayırıcı sıfatları işlenmektedir. 171-183 arası beyitlerde şair kasidesiyle ilgili duygularını dile getirir. 184-188 arası beyitlerde Ka'b'ın kasidesinin üstünlüğüne vurgu vardır. 189-204 arası beyitler şairin kutsal topraklara duyduğu özlemi, hacıları tasvirini, son olarak dua ve temennilerini içermektedir.

Bûsîrî kasidesinde *Bânet Su'âd* şairi Ka'b b. Zühayr'e olan saygısını mütevazı bir şekilde göstermiş, Ka'b'ın şiiri ayarında bir kaside üretmesinin mümkün olmadığını fakat Hz. Peygambere medih konusunda gösterilen her bir çabanın da kendi çapında değerli olduğunu belirtmiştir. Söz konusu övgü beyitlerinden bazıları ve bunların Abdülbâkî b. Ahmed tarafından yapılan manzum çevirisi şu şekildedir:

وَمَا عَلَى قَوْلِ كَعْبٍ أَنْ تُوَارِيَهُ   وَرَبِّمَا وَارَانَ الدَّرَّ الْمَثَاقِيلُ
وَهَلْ تُعَادِلُهُ حُسْنًا وَمَنْطِقُهَا   عَنْ مَنْطِقِ الْعَرَبِ الْعَرَبَاءِ مَعْدُولُ

Ne mümkündür bu benzeye medîh-i Hazret-i Ka'b'a
Velâkin dürlü incinin olur miskâl-i evzânı
Nice olur mu'âdil bu anın mantûku hüsnüne
O'arbâyedendir ben isem ehl-i dih-ganı⁸

² Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Mısır 1374/1955.

³ Kasidenin ismi *Zuhru'l-me'âd 'alâ (fî) mu'ârazati Bânet Su'âd* olarak da zikredilmektedir. Ömer Ferrûh kasidenin *el-Kelimetü't-tayyibe ve'd-dîmetü's-sayyibe* olarak da bildiğini nakletmektedir. (Ferrûh, 1979: 679)

⁴ Kasidenin beyit sayısı hakkında farklı görüşler vardır. Ömer Ferrûh'a göre 195, Hannâ el-Fâhûrî'ye göre ise 206 beyittir. (Ferrûh, 1979: 679; Fâhûrî, 1987: 865) Abdülbâkî b. Ahmed'in tercümesinde verdiği *Zuhru'l-me'âd* metni 202 beyitten oluşmaktadır. Fakat şerhlerle karşılaştırıldığında mütercimim iki beyiti atladığı ve kasidenin toplam 204 beyitten oluştuğu kanaati hâsıl olmuştur.

⁵ Şârih kasidenin kendi zamanına dek herhangi bir şerhinin yapılmadığını, kendisinden böyle bir talepte bulunduğu için buna icabet etmeye çalıştığını belirtir. (İbn Da'seyn, vr: 2) Beyitleri üç başlıkta inceleyen şârih, birinci kısımda kelimelerin izahına, ikinci kısımda beyitin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak açıklamalara ve üçüncü kısımda ise beyitin irabına yer verdiğini ifade eder. Ayrıca beyitin herhangi bir bedî sanatı içermesi durumunda bir fasıl açılarak ilgili sanata işaret edilmiştir. (İbn Da'seyn, vr: 3)

⁶ İrabî yönü ağır basan eserin en önemli özelliği, sayfa kenarında beyit tercümelerinin verilmesidir. Beyitlerin numaralandırılmış olması da şerhten istifadeyi kolaylaştırmaktadır.

⁷ İbn Da'seyn'in adı geçen şerhinin muhtasarıdır. İbn Da'seyn şerhinin çok uzun olması sebebiyle bu ise giriştiğini belirten müellif, kendine ait görüşleri ise "أقول" ibaresiyle şerhe yansıttığına dikkat çeker. (Trabzonî, vr: 80)

⁸ Dih-gan: İkinci, çiftçi, köylü.

Zuhru'l-me'âd'ın Bânet Su'âd'a bir nazire olması, bu iki kaside arasında üslup ve muhteva açısından nasıl bir ilişki bulunduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Daha önce zikredildiği üzere Bânet Su'âd klasik Câhiliye dönemi kasidelerinin özelliklerini barındırdığı için ilk 43 beyit, sevgilinin ayrılığı, ceylan ve deve tasviri gibi Arap kültürüne ve klasik kaside tarzına ait temaları işlemektedir. Bûsîrî'nin şiiri ise bu formda yazılmadığından sözü edilen temalar onda yer almamaktadır. Fakat her ikisi de "lâm" revîli olduğu için Bânet Su'âd'da beyit sonlarında geçen مكحول, مقبول, طول, الغول, تضليل, مراسيل, ميل, شمليل, مفتول, تحليل, مئاكيل, معقول, معقول, رعابيل, مشغول, تفصيل, أقاويل, معازيل, معادل, مسلول, تهليل, نيلوا gibi kelimeleri Bûsîrî'nin de kullandığı görülmektedir. İki kaside arasında kelime benzerliğinin yanı sıra tema ve üslup benzerliğine de rastlanmaktadır. Bir örnek olarak Ka'b b. Zühayr'ın Hz. Peygamberden özür dilediği şu beyite dikkat edelim:

أُبَشِّرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولٌ

"Bana Rasûlullâh'ın beni uyardığı haber verildi. Oysa af umulur Resûlullâh nezdinde" şeklinde tercüme edilebilecek bu beyte benzer bir üslup Bûsîrî'nin, Hz. Peygamberin sahip olduğu üstün meziyetleri layığıyla anlatamadığı düşüncesinden hareketle ondan özür dilediği şu beyitte de görülmektedir:

عُذْرًا إِلَيْكَ رَسُولَ اللَّهِ مِنْ كَلِمِي إِنَّ الْكَرِيمَ لَدَيْهِ الْعُذْرُ مَقْبُولٌ

Mustafa İsamuddîn bu beyiti: "Yâ Rasûlallâh! Cenâb-ı saâdetine kelimâtımdan nâşî müfevvez olan özrümü mazur tut. Zîra kerîmin indinde özür makbûldür" (Mustafa İsamuddîn, vr: 112) şeklinde tercüme etmiştir ki özellikle ikinci mısranın Bânet Su'âd'da geçen beyitin ikinci mısraıyla muhteva ve üslup açısından paralellik arz ettiği açıktır.

Diğer taraftan Zuhru'l-me'âd kasidesinin içerik olarak, şairin en meşhur eseri olan Kasîde-i Bürde'yle ciddi düzeyde örtüştüğüne dikkat çekmek gerekir. Nitekim Zuhru'l-me'âd'da geçen, söz dinlemeyen nefsi-ı emmâreye yönelik nasihatler, Ehl-i Kitâb'a eleştiriler, Hz. Peygamberin doğumundan önce ve doğumu sürecinde gerçekleşen mucizeler, detaylarıyla hicret, Kur'ân'ın üstün özellikleri, isra-miraç hadiseleri, Bedir, Uhud vb. savaşların tasviri gibi konular Kasîde-i Bürde'de de aynen mevcuttur. Muhtevalarının bu denli örtüşmesi sebebiyledir ki Zuhru'l-me'âd şâirhlerinin zaman zaman Kasîde-i Bürde'ye atıflar yaptıkları görülür. (Trabzonî, vr: 166, 234 vdğr.) O hâlde Zuhru'l-me'âd'ı, şairin ömrünün sonlarında kaleme aldığı ve kendisinin zirve eseri kabul edilen Kasîde-i Bürde'sinin bir provasını olarak değerlendirmek mümkündür.

C) Abdülbâkî b. Ahmed: Hayatı ve Eserleri

Kaynaklarda mütercimim ismine rastlanamamış, doğum ve vefat tarihi tespit edilememiştir. Bununla birlikte, kütüphanelerde kayıtlı dört manzum tercümesinden hareketle bazı çıkarımlar yapılabilir. Kendisini kısaca "Abdî" olarak da isimlendirdiği görülen Abdülbâkî b. Ahmed'in, Ka'b b. Zühayr'ın Banet Su'âd kasidesine yaptığı manzum tercüme 1182 yılının Safer ayı başlarında (Haziran 1768) tamamladığını belirten (Süleymaniye Ktp: Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 91) ifadeleri dikkate alındığında, kendisinin 18. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı edibi olduğu anlaşılır. Makalenin konusu olan Zuhru'l-me'âd tercümesinde Hz. Peygamber ve ahabından söz edilirken zikredilen 157. beytin tercümesini verdikten sonra araya sıkıştırdığı kendisine ait şu mısralar da mütercimim, eserini meydana getirdiği sırada ebeveyninin hayatta olmadığını göstermektedir.

Garîb Abdî'yi anların diyârlarında medfûn kıl
Ularla bile haşr eyle, ilâhî, biz muhibbânı
Ayırdın vâlideyninden, ayırma tatlı cânundan
Türâb-ı ravza-i pâka süreyim vech-i sevdânı

Yukarıdaki mısralar mütercimim kutsal topraklara özlemine de yansıtmaktadır. Bu hislerini diğer tercümelerinde de sürekli dillendirmesi, onun konuyla ilgili iştiyakının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Eserlerini seher vakitlerinde göz yaşları içerisinde tamamladığını belirten şu ifadeleri de (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 60) kendisinin samimi bir Müslüman ve sufi-meşrep bir zat olduğunu düşündürmektedir.

İlahî ravza-i pâkına yüzüm sürmek nasib eyle
Anın 'ıtrını şemm ile özüm her demde tîb eyle
Seherlerde gözü yaşın döküp yazdı bu pür-taksîr
İlâhî izzet-i dâreyn nasib et, eyleme tahkîr
Ola zâir-i ravza-i nûr-i Muhammed Mustafâ

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Abdülbâkî b. Ahmed'in tamamı manzum tercüme olmak üzere dört eseri olup tercümesini yaptığı şiirler Kasîde-i Hemziyye, Bânet Su'âd, Kasîde-i Nûniyye ve Zuhru'l-me'âd'dır. Aşağıda bu tercüme kısımları kısaca tanıtılacaktır.

a) **Terceme-i Kasîde-i Hemziyye:** Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'den sonra en meşhur eseri olan şiirinin tercümesidir. Eserin tespit edebildiğimiz iki nüshasından biri Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa

Bölümü 784, diğeri ise Hacı Mahmut Efendi Bölümü 3527 numarada kayıtlıdır. Abdülbâkî b. Ahmed'in tercümesiyle ilgili düşüncelerini şu mısralarında görmek mümkündür: (Kılıç Ali Paşa, nr. 784, vr: 2)

Çün diledi tercemesin, bu fakîr-i pür-kusûr
Kim birer beyt ile anı ihtisâr ile edâ
Ola envârı cihâna münteşir bu güneşin
Nicelerin kalbi bunun nûru ile pür ola
Dilerim senden ilâhî cümle murâdını ver
Tercemeyi okuya da beni hayr ile ana
Abdî-i bî-çareye Beyt-i şerîfin kıl nasîb
Ola zâir-i Ravza-i nûr-i Muhammed Mustafâ

b) Terceme-i Bânet Su'âd: Ka'b b. Zühayr'in *Bânet Su'âd*'ının çevirisidir. Fakat Kab'ın her bir beyti 5, 6 veya 7 beyitle tercüme edildiği için kasidenin lafzî bir çevirisinden ziyade, mütercimim hayal dünyasını da yansıtan serbest bir şiir görünümü arz etmektedir. Mütercim bu eseri 1180 yılının Ramazan ayının 11. gününde (10 Şubat 1767) tamamladığını (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi, nr. 3527, vr: 15) ve tahriratını ise 1182 yılının Safer ayının başlarında (Haziran 1768) yaparak son şeklini verdiğini belirtir. (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 784, vr: 91) Eserin tespit edebildiğimiz diğeri iki nüshası ise Hacı Mahmut Efendi Bölümü 3527 ve Ayasofya Bölümü 4086 numarada kayıtlıdır.

Tercümeyle başlamadan evvel Ka'b ile kardeşi Büceyr'in Müslüman olma macerası ve Hz. Peygamber'in Ka'b'a hediye ettiği Hırka-i Saadet'in kısa tarihçesi manzum bir şekilde anlatılmıştır. Eserin sonunda "Der-beyân-ı münâcât-ı el-Mütercim Abdülbâkî" başlığı altında kendi kaleminden dökülen içli mısraları şu şekildedir: (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 784, vr: 91)

İlahî Hazret-i Ka'b'ın ridâ-i ravzasın göster
Yüzüm süreyim anlara kılayım sûz-i giryânı
Çû Ka'b'ın ka'b-ı 'âlîsin ziyâd etdi kasidesi
Dû dâr içre saâdetle bu 'abdine kıl ihsânı
Habîbin Ahmed'e ya Rabb, bağışla 'abd-i ednâyı
O ravza-i şerîfinde yüzüm hâk ile yeksânı
Ricâdan gayrı kârım yok eyâ 'âlemlerin fahrı
Yolunda çün fedâ olsun bu Abdî'nin hemân cânı
Dû dâr içre hemân matlab rızâ-i pâkın olmuşdur
Ki tevfikinle ulaşdır Habîb'in Ahmed'e anı

c) Terceme-i Kasîde-i Nûniyye: Osmanlı âlimlerinden, İstanbul'un ilk kadısı olarak da bilinen Hızır Bey'in (ö. 863/1459) en meşhur eseri olan *Kasîde-i Nûniyye*'sinin tercümesidir. 105 beyitten meydana gelen bu kasidede kelâm meseleleri önemlerine göre bir veya birkaç mısradan ele alınmış ve Mâtürîdî ekolü çerçevesinde işlenmiştir. Eser pek çok kimse tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. (Yazıcıoğlu, 1998: XVII, 414) Abdî Abdülbâkî b. Ahmed bu eseri, mübtedîlerin daha iyi anlamalarına yardımcı olmak için tercüme ettiğini belirtmektedir. (Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr 633, vr: 23)

Ferîdi asrının Fâzıl-ı Hızır Bey
Ola anın makâmı bâğ-ı Rıdvân
Akâidde demişdir bir kasîde
İçirmiş halka câm-âb-ı hayevân
Olunmuş çün Arabca nazm u terkîb
O kuhl-i tûtîyâ-yı 'ayn-ı a'yân
Ben etdim terceme Türkî'ye anı
Ki ola mübtedîye fehm-i âsân
İlahî bize tevfikin refik et
İdüb ilm ü ameller lütf u ihsân

d) Terceme-i Kasîde-i Zuhru'l-me'âd: Bûsîrî'nin, *Bânet Su'âd*'a yazdığı nazirenin tercümesidir. Tespit edebildiğimiz iki nüshasından biri Kılıç Ali Paşa Bölümü 784 no.lu mecmua içerisinde yer almaktadır. Mehmed Emin b. Mehmed tarafından istinsah edildiği belirtilen nüsha 26 Ramazan-ı Şerif 1181 tarihlidir. Bu da 15 Şubat 1768 Pazartesi gününe tekabül etmektedir. Diğeri nüsha ise İbrahim Efendi 619 numarada kayıtlıdır. Abdülbâkî b. Ahmed'in *Kasîde-i Hemziyye* tercümesinin sonunda zikrettiği şu sözler onun Bûsîrî ve *Zuhru'l-me'âd* kasidesine verdiği değeri göstermektedir: (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, vr: 55-56)

Ya anın *Zuhru'l-me'âd*'ı gibi kim düzdü azık
Ol azık değil ziyafet, ruhlara verir safâ
Yâ ilahî! Bûsîrî ile cümle meddâhîn ile
Haşr et Abdî-i fakîri vakt-i yevm-i haşr ola

Mütercim *Zuhru'l-me'âd* tercümesine başlamadan evvel zikrettiği şu beyitler de onun gerek Ka'b b. Züheyr'in gerekse Bûsîrî'nin belâgatına olan yüksek hayranlık duygularını ifade etmektedir: (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 92)

İlâhî! İsm-i pâkinle şurû' etdim kıl ihsânı
Erer zâkir olan kula demâdem fazl-ı Rabbânî
Kasâid gerçi ekserdir velâkin Bûsîrî'ninki
Fesâhatde belâgatde ki yokdur anın akrânı
Bu kasîdeyi gördün mü bunun *Zuhru'l-me'âd* adı
Diyem fi'l-cümle esrâr ki ererse lütf-i sübhânî
Bu dahî Hazreti Ka'b'ın kasîdesine uymuşdur
Kavâfisi ve evzânı o enver, bu da nûrânî
Birer beytle ma'nâsın kılâm Türkî'ye terceme
Yedişer beytle etdim ki Ka'b'ınkinde tibyânı
İlâhî dilerim fazlın erişdir kemter 'abdine
Zünûbun 'afv u setr eyle 'afv kıl andan 'isyânı
Heme⁹ maksûdun ihsân et ki dâreyn içre şâdân et
Her işlerini âsân et, vere îmânla cânı

---

⁹ Heme: Cümle, hep, bütün.

D) Zuhru'l-Me'âd Kasidesinin Arapça Metni¹⁰

وَأَنْتَ عَن كُلِّ مَا قَدَّمْتَ مَسْئُولٌ	إِلَى مَتَى أَنْتَ بِاللَّذَاتِ مَشْعُولٌ	(1)
وَعَقْدُ عَزْمِكَ بِالتَّسْوِيفِ مَحْلُولٌ	فِي كُلِّ يَوْمٍ تُرَجِّي أَنْ تُتُوبَ عَدَا	(2)
يَوْمًا نَشَاطٌ وَعَمَّا سَاءَ تَكْسِيلٌ	أَمَا يُرَى لَكَ فِيمَا سَرَّ مِنْ عَمَلٍ	(3)
مُجَرَّدٌ بِنِدِّ الْأَمَالِ مَسْلُولٌ	فَجَرِّدِ الْعَزْمَ إِنَّ الْمَوْتَ صَارِمُهُ	(4)
فَإِنَّمَا حَبْلُهَا بِالزُّورِ مَوْضُولٌ	وَأَفْطَعِ حَبَالَ الْأَمَانِيِّ الَّتِي اتَّصَلَتْ	(5)
وَمَا عَلَى غَيْرِ إِيْتِمَانٍ مِنْهُ مَحْضُولٌ	أَنْفَقْتَ عُمْرَكَ فِيمَا لَا تُحْصِلُهُ	(6)
وَأَنْتَ عَنَّا وَإِنْ عُدَّتْ مَنَقُولٌ	وَرُحْتَ تَعْمُرُ دَارًا لَا بَقَاءَ لَهَا	(7)
مَهْلٍ فَلَيْسَ مَعَ الْإِنذَارِ تَمْهِيلٌ	جَاءَ التَّذِيرُ فَسَيُزِلُ لِلْمَسِيرِ بِلَا	(8)
فَكُلُّ ذِي صَبْوَةٍ بِالشَّيْبِ مَعْدُولٌ	وَصُنْ مَسِيكَ عَنْ فِعْلِ تَشَانٍ بِهِ	(9)
مِنْهُ الثَّرِيًّا وَفَوْقَ الرَّأْسِ إِكْلِيلٌ	لَا تُتَكَبَّرْهُ وَفِي الْفَوَازِينِ قَدْ طَلَعَتْ	(10)
مِنْ الْمَيْتَةِ تَسْيِيرٌ وَتَرْجِيلٌ	فَإِنَّ أَرْوَاحَنَا مِثْلَ النُّجُومِ لَهَا	(11)
جِيلٌ يَمُرُّ وَيَأْتِي بَعْدَهُ جِيلٌ	وَإِنَّ طَالِعَهَا مَنَا وَغَارِبَهَا	(12)
يَوْمٌ بِهِ الْحُكْمُ بَيْنَ النَّاسِ مَفْضُولٌ	حَتَّى إِذَا بَعَثَ اللَّهُ الْعِبَادَ إِلَى	(13)
تَخَالَفَتْ بَيْنَنَا فِيهَا الْأَفَاوِيلُ	تَبَيَّنَ الرِّيحُ وَالْحُسْرَانُ فِي أُمَّمٍ	(14)
فِي طَيْبِهَا لِشُورِ الْخَلْقِ تَغْطِيلٌ	فَأَحْسِرُ النَّاسِ مَنْ كَانَتْ عَقِيدَتُهُ	(15)
لَهَا التَّصَاوِيرُ يَوْمًا وَالتَّمَاثِيلُ	وَأُمَّةٌ تَعْبُدُ الْأَوْثَانَ قَدْ نَصِبَتْ	(16)
فَنَالَهَا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ تَعْجِيلٌ	وَأُمَّةٌ ذَهَبَتْ لِلْعَجَلِ عَابِدَةٌ	(17)
رَبُّ عَدَا وَهُوَ مَضْلُوبٌ وَمَقْتُولٌ	وَأُمَّةٌ زَعَمَتْ أَنَّ الْمَسِيحَ لَهَا	(18)
وَلِلْبَصَائِرِ كَالْأَبْصَارِ تَحْيِيلٌ	فَتَلَّثَثَتْ وَاحِدًا فَرْدًا نُوحِدُهُ	(19)
وَجَاحِدُ الْحَقِّ عِنْدَ النَّظْرِ مَحْدُولٌ	تَبَارَكَ اللَّهُ عَمَّا قَالَ جَاحِدُهُ	(20)
قَدْ زَانَهَا غُرَّرٌ مِنْهُ وَتَحْجِيلٌ	وَالْفُوزُ فِي أُمَّةٍ ضَوْءُ الْوُضُوءِ بِهَا	(21)
كَسَائِرِ الْكُتُبِ تَحْرِيفٌ وَتَبْدِيلٌ	تَظَلُّ تَتَلَوُّ كِتَابَ اللَّهِ لَيْسَ بِهِ	(22)
وَمِنْهُمْ فَاضِلٌ حَقًّا وَمَفْضُولٌ	فَالْكَتُبُ وَالرُّسُلُ مِنْ عِنْدِ الْإِلَهِ أَتَتْ	(23)
لَهُ عَلَى الرُّسُلِ تَرْجِيحٌ وَتَفْضِيلٌ	وَالْمُصْطَفَى خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ	(24)
بِسُنَّةٍ مَا لَهَا فِي الْخَلْقِ تَحْوِيلٌ	مُحَمَّدٌ حُجَّةُ اللَّهِ الَّتِي ظَهَرَتْ	(25)
عَلَى جَمِيعِ الْأَنْامِ الطَّوْلِ وَالطُّوْلِ	نَجَلُ الْأَكَارِمِ وَالْقَوْمِ الَّذِينَ لَهُمْ	(26)

¹⁰ Kasidenin metni edebiyat kaynaklarında birkaç beyiti dışında zikredilmediği için makalede kaside metninin hareketli bir şekilde verilmesine özen gösterilmiştir. Harekelemelerde şarihlerin irabı dikkate alınmıştır. Mütercim nüshasında bulunan metin hataları yine şerhlerden hareketle düzeltilmiştir. Eş anlamlı kelimelerin kullanımından kaynaklanan farklılıklarda mütercim tercihleri aynen muhafaza edilmiştir. Mütercim nüshasında yer almayan beyitler de yine şerhlerden hareketle metne ilave edilmiştir. Bu eksik beyitlerin de eklenmesiyle Arapça metindeki beyit sayısı 204'e ulaşmış olup tercüme metin ise 202 beyitten oluşmaktadır. Yine mütercim nüshasında 146 ve 147. sırada zikredilen beyitlerin şerhlerde daha ileride zikredildiği tespit edilmiştir. Fakat bu beyitler metinde mütercim tercihine uygun olarak, zikredilen rakamlarda sunulmuştur.

- (27) مَنْ كَمَّلَ اللَّهُ مَعْنَاهُ وَصُورَتَهُ
فَلَمْ يَفُتْهُ مَدَى الْحَالَيْنِ تَكْمِيلُ
- (28) وَخَصَّهُ بِوَقَارٍ مِنْهُ قَرَّ لَهُ
فِي أَنْفُسِ الْخَلْقِ تَعْظِيمٌ وَتَعْجِيلُ
- (29) بَادِيَ السَّكِينَةِ فِي سُخْطٍ لَهُ وَرَضَى
فَلَمْ يَزَلْ فَهُوَ مَرْهُوبٌ وَمَأْمُولُ
- (30) يَقَابِلًا لِبَشَرٍ مِنْهُ بِاللَّذَى خُلِقَ
زَاكِ عَلَى الْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ مَجْبُورُ
- (31) مُدَّ آدَمَ وَلِجِنِ الْوَضْعِ جَوْهَرُهُ أَلْ
مَكْنُونُ فِي أَنْفُسِ الْأَضْدَافِ مَحْمُولُ
- (32) فَلِلثُبُوهِ إِتْمَامٌ وَمُبْتَدَأُ
بِهِ وَلِلْفَخْرِ تَعْجِيلٌ وَتَأْجِيلُ
- (33) أَتَتْ إِلَى النَّاسِ مِنْ آيَاتِهِ جُمْلُ
أَعْيَتْ عَلَى النَّاسِ مِنْهُنَّ التَّفَاصِيلُ
- (34) أَنْبَأَ سَطِيحٌ وَشَقَّ وَابْنُ ذِي يَزْنَ
عَنْهُ وَقُسٌّ وَأَحْبَارٌ مَقَاوِيلُ
- (35) وَعَنْهُ أَنْبَأَ مُوسَى وَالْمَسِيحُ وَقَدْ
أَضَعَتْ حَوَارِيُّهُ الْغَرَ الْبَهَائِلُ
- (36) بِأَنَّهُ خَاتَمَ الرُّسُلِ الْمُبَاحِ لَهُ
مِنَ الْعِنَائِمِ تَقْسِيمٌ وَتَنْفِيلُ
- (37) وَلَيْسَ أَغْدَلُ مِنْهُ الشَّاهِدُونَ لَهُ
وَلَا بِأَعْلَمَ مِنْهُ إِنْ هُمْ سِيلُوا
- (38) فَإِنْ سَأَلْتَهُمْ عَنْهُ فَلَا خَرَجَ
إِنَّ الْمَحَكَّ عَنِ الدِّيَارِ مَشُورُ
- (39) كَمْ آيَةٌ ظَهَرَتْ فِي حِينِ مَوْلِدِهِ
بِهِ التَّبَاشِيرُ مِنْهَا وَالتَّهَاقِيلُ
- (40) عُلُومٌ غَيْبٌ فَلَا الْأَرْضَادُ حَاكِمَةٌ
وَلَا التَّقَاوِيمُ فِيهَا وَلَا التَّحَاوِيلُ
- (41) إِذِ الْهَوَاتِفِ وَالْأَنْوَارِ شَاهِدُهَا
لَدَى الْمَسَامِعِ وَالْأَبْصَارِ مَقْبُولُ
- (42) وَنَارُ فَارِسٍ أَضَحَّتْ وَهِيَ خَامِدَةٌ
وَنَهْرُهُمْ جَامِدٌ وَالصَّرْحُ مَثْلُولُ
- (43) وَمُدَّ هَدَانَا إِلَى الْإِسْلَامِ مَبْعُوثَةٌ
دَهَا الشَّيَاطِينَ وَالْأَضْنَامَ تَجْدِيلُ
- (44) وَانظُرْ سَمَاءَ غَدَتْ مَمْلُوءَةٌ حَرْسًا
كَأَنَّهَا الْبَيْتُ لَمَّا جَاءَهُ الْفَيْلُ
- (45) إِذْ رُدَّتْ الْجِحُّ عَنْ سَمْعِ مَلَائِكَةٍ
وَأَزْدَتْ الْبَشَرَ الطَّيْرُ الْأَبَابِيلُ
- (46) كُلُّ عَدَاٍ وَلَهُ مِنْ جِنْسِهِ رَضْدُ
لِلْجِنِّ شُهْبٌ وَلِلْإِنْسَانِ سَجِيلُ
- (47) لَوْلَا نَبِيُّ الْهُدَى مَا كَانَ فِي فَلَكَ
عَلَى الشَّيَاطِينِ لِلْأَمْلَاكِ تَوْكِيلُ
- (48) لَمَّا تَوَلَّتْ تَوَلَّى كُلُّ مُسْتَرْقٍ
عَنْ مَقْعَدِ السَّمْعِ مِنْهَا وَهُوَ مَغْرُورُ
- (49) إِنْ رَمَتْ أَكْثَرَ آيَاتٍ وَأَكْمَلَهَا
كَفَاكَ مِنْ مُحَكِّمِ الْقُرْآنِ تَنْزِيلُ
- (50) وَانظُرْ فَلَيْسَ كَمِثْلِ اللَّهِ مِنْ أَحَدٍ
وَلَا كَقَوْلِ أَتَى مِنْ عِنْدِهِ قِيلُ
- (51) لَوْ يُسْتَطَاعُ لَهُ مِثْلُ لَجِيءٍ بِهِ
وَالْمُسْتَطَاعُ مِنَ الْأَعْمَالِ مَفْعُولُ
- (52) لِلَّهِ كَمٌ أَفْحَمَتْ أَفْهَامَنَا حِكْمَ
مِنْهُ وَكَمْ أَعْجَزَ الْأَلْبَابَ تَأْوِيلُ
- (53) يَهْدِي كُلَّ رَشِيدٍ حِينَ يَبْعَثُهُ
إِلَى الْمَسَامِعِ تَزْيِيبٌ وَتَزْيِيلُ
- (54) تَزْدَادُ مِنْهُ عَلَى تَزْدَادِهِ مِقَّةٌ
وَكُلُّ قَوْلٍ عَلَى التَّرْدَادِ مَمْلُولُ
- (55) وَرُبَّمَا مَجَّهَ قَلْبٌ بِهِ رِبِّ
كَمَا يَمُجُّ دَوَاءُ الدَّاءِ مَغْلُولُ
- (56) مَا بَعْدَ آيَاتِهِ حَقٌّ لِمَنْبَعِ
وَالْحَقُّ مَا بَعْدَهُ إِلَّا الْأَبَاطِيلُ
- (57) وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَحْمَةٌ بُعِثَتْ
لِلْعَالَمِينَ وَفَضْلُ اللَّهِ مَبْدُولُ

- (58) هُوَ الشَّفِيعُ إِذَا كَانَ الْمَعَادُ عَدَاً
وَاشْتَدَّ لِلْحَشْرِ تَحْوِيفٌ وَتَهْوِيلُ
- (59) فَمَا عَلَى غَيْرِهِ لِلنَّاسِ مُعْتَمَدٌ
وَلَا عَلَى غَيْرِهِ لِلنَّاسِ تَعْوِيلُ
- (60) إِنْ امْرَأً شَمِلَتْهُ مِنْ شَفَاعَتِهِ
عِنَايَةٌ لَا مَرِيٍّ بِالْفُوزِ مَشْمُولُ
- (61) نَالَ الْمَقَامَ الَّذِي مَا نَالَهُ أَحَدٌ
وَطَالَمَا مَيَّزَ الْمَقْدَارَ تَنْوِيلُ
- (62) وَأَذْرَكَ السُّؤَالَ لَمَّا قَامَ مُجْتَهِدًا
وَمَا بِكُلِّ اجْتِهَادٍ يَذْرَكَ السُّؤَالُ
- (63) لَوْ أَنَّ كُلَّ عَلَاٍ بِالسَّعْيِ مُكْتَسَبٌ
مَا جَازَ حِينَ نَزُولِ الْوَحْيِ تَرْمِيلُ
- (64) أَعْلَى الْمَرَاتِبِ عِنْدَ اللَّهِ رُتْبَتُهُ
فَاعْلَمْ فَمَا مَوْضِعَ الْمَحْبُوبِ مَجْهُولُ
- (65) مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى لَهُ نُزُلُ
وَحَقُّ مِنْهُ لَهُ مَثْوَى وَتَحْلِيلُ
- (66) سَرَى إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَعَادَ بِهِ
لَيْلًا بُرَاقٌ يُبَارِي الْبُرْقَ هُدُلُولُ
- (67) يَا حَبَّذَا حَالِ قُرْبٍ لَا أُكْتِفُهُ
وَحَبَّذَا حَالِ وَضَلٍ عَنْهُ مَغْفُولُ
- (68) وَكَمْ مَوَاهِبَ لَمْ يَذِرِ الْعِبَادُ بِهَا
أَتَتْ إِلَيْهِ وَسْتُرُ اللَّيْلِ مَسْدُولُ
- (69) هَذَا هُوَ الْفَضْلُ لَا الدُّنْيَا وَمَا رَجَحَتْ
بِهِ الْمَوَازِينَ مِنْهَا وَالْمَكَايِيلُ
- (70) وَكَمْ أَتَتْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ بَيِّنَةٌ
فِي فَضْلِهَا وَافَقَ الْمُنْفُولُ مَغْفُولُ
- (71) نُورٌ فَلَيْسَ لَهُ ظِلٌّ يُرَى وَلَهُ
مِنْ الْعِمَامَةِ أَنَّى سَارَ تَطْلِيلُ
- (72) وَلَا يُرَى فِي الثَّرَى أَثَرٌ لِأَخْمَصِهِ
إِذَا مَشَى وَلَهُ فِي الصَّخْرِ تَوْحِيلُ
- (73) دَنَا إِلَيْهِ حَيْنُ الْجُدْعِ مِنْ شَغَفٍ
إِذْ نَالَ مِنْهُ بَعْدَ الْقُرْبِ تَرْزِيلُ
- (74) فَلَيْتَ مَنْ وَجْهَهُ حَظِيٌّ مُقَابَلَةٌ
وَلَيْتَ حَظِيٌّ مِنْ كَفْنِهِ تَقْبِيلُ
- (75) بِيضٌ مِيَامِينُ يُسْتَسْقَى الْعِمَامُ بِهَا
لِلشَّمْسِ مِنْهَا وَلِلْأَنْوَاءِ تَخْجِيلُ
- (76) مَا إِنْ يَزَالُ بِهَا فِي كُلِّ نَازِلَةٍ
لِلْقَلِّ كَثْرٌ وَلِلتَّضْعِيبِ تَسْهِيلُ
- (77) وَاعْجَبْ لِأَفْعَالِهَا إِنْ كُنْتَ مُدْرِكَهَا
وَاطْرُبْ إِذَا ذُكِرَتْ تِلْكَ الْأَفَاعِيلُ
- (78) كَمْ عَاوَدَ الْبُرْءُ مِنْ إِغْلَالِهِ جَسَدًا
بِلَمْسِهِ وَاسْتَبَانَ الْعَقْلُ مَحْبُولُ
- (79) وَرَدَّ الْفَيْنِ فِي رِيٍّ وَفِي شَبَعٍ
إِذْ ضَاقَ بِأَثْنَيْنِ مَشْرُوبٌ وَمَأْكُولُ
- (80) وَرَدَّ مَاءٌ وَنُورًا بَعْدَ مَا ذَهَبَا
رَيْقٌ لَهُ بِكِلَا الْعَيْنَيْنِ مَثْمُولُ
- (81) وَمَنْبَعُ الْمَاءِ عَذْبًا مِنْ أَصَابِعِهِ
وَذَاكَ صُنْعٌ بِهِ فِينَا جَرَى النَّيْلُ
- (82) وَكَمْ دَعَا وَمُحَيَّا الْأَرْضِ مُكْتَبِتٌ
ثُمَّ انْتَنَى وَلَهُ بِشَرٍّ وَتَهْلِيلُ
- (83) فَأَضْبَحَ الْمُحَلَّ فِيهَا لَا مَحَلَّ لَهُ
وَعَالَ ذَكَرَ الْعَلَا مِنْ خَضْبِهَا غُولُ
- (84) فَبِالطَّرَابِ ضُرُوبٌ لِلْعِمَامِ كَمَا
عَنِ الْبِنَاءِ عَزَا لِيهَا مَعَارِيزُ
- (85) وَأَصَّ مِنْ رَوْضِهَا جِيدُ الْوُجُودِ بِهِ
مِنْ لَوْلُو النُّورِ تَرْصِيعٌ وَتَكْلِيلُ
- (86) وَعَسْكَرٌ لَجِبَ قَدْ لَجَّ فِي طَلَبٍ
لِعَزْوِهِ عَزَّهُ بِأَسٍّ وَتَرْعِيلُ
- (87) دَعَا نَزَالَ الْفُؤَالَى وَالْبَوَارِ بِهِ
مَنْ الصَّبَا وَالْحَصْرَى وَالرُّعْبِ مَثْرُولُ
- (88) وَاعْيَرَتَا حِينَ أَضْحَى الْعَارُ وَهُوَ بِهِ
كَمِثْلِ قَلْبِي مَعْمُورٌ وَمَاهُولُ

- (89) كَأَنَّمَا الْمُصْطَفَى فِيهِ وَصَاحِبُهُ
الصِّدِّيقَ لَيْثَانٍ قَدْ آوَاهُمَا غَيْلٌ
- (90) وَجَلَّلَ الْعَارَ نَسِجَ الْعَنْكَبُوتِ عَلَى
وَهْنٍ فَيَا حَبْدًا نَسِجٌ وَتَجْلِيلٌ
- (91) عِنَايَةً ضَلَّ كَيْدَ الْمُشْرِكِينَ بِهَا
وَمَا مَكَائِدُهُمْ إِلَّا أَضَالِيلٌ
- (92) إِذْ يَنْظُرُونَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ هُمَا
كَأَنَّ أَبْصَارَهُمْ مِنْ رِيعِهَا حُورٌ
- (93) إِنْ يَقْطَعِ اللَّهُ عَنْهُمْ أُمَّةً سَفِهَتْ
نُفُوسَهَا فَلَهَا بِالْكَفْرِ تَغْلِيلٌ
- (94) فَإِنَّمَا الرُّسُلُ وَالْأَمْلَاكُ شَافِعُهَا
لِوَضَلَةٍ مِنْهُ تَسْأَلُ وَتَطْفِيلٌ
- (95) مَا عُدُّ مَنْ مَنَعَ التَّصَدِيقَ مَنْطِقَهُ
وَلَوْ نَبَأَ مِنْهُ مَحْسُوسٌ وَمَعْقُولٌ
- (96) وَالذُّنْبُ وَالْعَيْرُ وَالْمَوْلُودُ صَدَقَهُ
وَالظَّبْيُ أَفْصَحَ نَطَقًا وَهُوَ مَحْبُولٌ
- (97) وَالْبَدْرُ بَادِرٌ مُشْتَقًّا بِدَعْوَتِهِ لَهُ
كَمَا شَقَّ جَيْبٌ وَهُوَ مَبْتُولٌ
- (98) وَالنَّخْلُ أَمَرَ فِي عَامٍ وَسَرَّ بِهِ
سَلْمَانُ إِذْ بَسَقَتْ مِنْهُ الْعَثَاكِيلُ
- (99) إِنْ أَنْكَرْتَهُ النَّصَارَى وَالْيَهُودُ عَلَى
مَا بَيَّنَّتْ مِنْهُ تَوْرَاةٌ وَإِنْجِيلٌ
- (100) فَقَدْ تَكَرَّرَ مِنْهُمْ فِي جُحُودِهِمْ
لِلْكَفْرِ كُفْرٌ وَلِلتَّجْهِيلِ تَجْهِيلٌ
- (101) قُلْ لِلنَّصَارَى الْأُولَى سَاءَتْ مَقَالَتُهُمْ
فَمَا لَهَا غَيْرَ مَحْضِ الْجَهْلِ تَغْلِيلٌ
- (102) مِنَ الْغُرَابِ اسْتَفَادَ الدِّفْنَ قَابِلٌ
مِنْ الْيَهُودِ اسْتَفَدْتُمْ ذَا الْجُحُودِ كَمَا
- (103) فَإِنْ عِنْدَكُمْ تَوْرَاتُهُمْ صَدَقَتْ
وَلَمْ تُصَدِّقْ لَكُمْ مِنْهُمْ أَنَا جِيلٌ
- (104) ظَلَمْتُمْوْنَا فَاضْحَوْا ظَالِمِينَ لَكُمْ
وَذَالِئِثِلٌ قِصَاصٍ فِيهِ تَعْدِيلٌ
- (105) مِنْكُم لَنَا وَلَكُمْ مِنْ بَعْضِكُمْ شُغْلٌ
وَالنَّاسُ بِالنَّاسِ فِي الدُّنْيَا مَشَاغِيلٌ
- (106) لَقَدْ عَلِمْتُمْ وَلَكِنْ صَدَّقْتُمْ حَسَدٌ
إِنَّا بِمَنْ جَاءَنَا قَوْمٌ مَقَابِلٌ
- (107) أَمَا عَرَفْتُمْ نَبِيَّ اللَّهِ مَعْرِفَةَ آلٍ
أَبْنَاءَ لِكِنِّكُمْ قَوْمٌ مَتَاكِيلٌ
- (108) هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ تَسْتَفْتِحُونَ بِهِ
لَوْ اهْتَدَى مِنْكُمْ لِلرُّشْدِ تَضْلِيلٌ
- (109) فَلَا تَرْجُوا جَزِيلَ الْفَضْلِ مِنْ عَمَلٍ
إِنَّ الرِّجَاءَ مِنَ الْكُفَّارِ مَجْزُولٌ
- (110) تَوَدُّنُونَ بَرِّقَ مِنْ جَهَالَتِكُمْ
بِهِ انْتِفَاحٌ وَجِسْمٍ فِيهِ تَرْهِيلٌ
- (111) مُوْتُوا بِغَيْظٍ كَمَا قَدْ مَاتَ قَبْلِكُمْ
قَابِلٌ إِذْ قَرَّبَ الْقُرْبَانَ هَابِيلٌ
- (112) يَا خَيْرَ مَنْ رُوِيَ لِلنَّاسِ مَكْرَمَةٌ
عَنْهُ وَفُضِّلَ تَحْرِيمٌ وَتَحْلِيلٌ
- (113) كَمْ أَتَتْ عَنْهُ أَحْبَابٌ مُحَبَّرَةٌ
فِي حُسْنِهَا أَشْبَهَ التَّفْرِيعَ تَأْصِيلٌ
- (114) تَسْرِي إِلَى النَّفْسِ مِنْهَا كَلِمًا وَرَدَتْ
أَنْفَاسٌ وَرَدِ سَرَتْ وَالْوَرْدُ مَطْلُولٌ
- (115) مِنْ كُلِّ لَفْظٍ بَلِيغٍ رَاقٍ جَوْهَرُهُ
كَأَنَّهُ السَّيْفُ مَاضٍ وَهُوَ مَضْمُولٌ
- (116) لَمْ تَبْقَ ذِكْرًا لِذِي نَطَقٍ فَصَاحَتُهُ
وَهَلْ تُضِيءُ مَعَ الشَّمْسِ الْقُنَادِيلُ
- (117) جَاهَدَتْ فِي اللَّهِ أَبْطَالَ الضَّلَالِ
إِلَى أَنْ ظَلَّ لِلشَّرْكِ بِالتَّوْحِيدِ تَضْلِيلٌ
- (118) شَكَا حُسَامُكَ مَا تَشْكُو جُمُوعُهُمْ
فَعِيهِ مِنْهَا وَفِيهَا مِنْهُ تَفْلِيلٌ
- (119) لِلَّهِ يَوْمٌ حُنَيْنٍ حِينَ كَانَ بِهِ
كَسَاعَةِ الْبُعْثِ تَهْوِيلٌ وَتَطْوِيلٌ

- (120) وَيَوْمَ أَقْبَلْتِ الْأَحْزَابَ وَانْهَزَمْتَ وَكَمْ خَبَا لَهُتِ بِالشِّرْكِ مَشْعُولُ
- (121) جَاؤُوا بِأَسْلِحَةٍ لَمْ تَحْمِ حَامِلَهَا إِنَّ الْكُفْمَاءَ إِذَا لَمْ يُنْصَرُوا مَبْلُوا
- (122) مِنْ بَعْدِ مَا زُلْزِلَتْ بِالشِّرْكِ أُنْبِيَّةُ وَأُنْبِتَتْ حَبْلٌ بِأَيْدِي الرَّيْبِ مَفْشُولُ
- (123) وَظَنَّ كُلُّ امْرِءٍ فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ بِأَنَّ مَوْعِدَهُ بِالنَّصْرِ مَمْطُولُ
- (124) فَأَنْزَلَ اللَّهُ أَمْلَاكًا مُسَوِّمَةً لَبُوسُهَا مِنْ سَكِينَاتِ سَرَابِيلُ
- (125) شَاكِي السِّلَاحِ فَمَا تَشْكُو الْكِلَالَ وَمِنْ صُنْعِ الْإِلَهِ لَهَا نَسْجٌ وَتَأْتِيلُ
- (126) مِنْ كُلِّ مَوْضُونَةٍ حَصْدَاءٌ سَابِغَةٌ تَزُدُّ حَدَّ الْمَنَايَا وَهُوَ مَمْلُولُ
- (127) وَكُلٌّ أَبْتَرٌ لِلْحَقِّ الْمُبِينِ بِهِ وَلِلضَّلَالَةِ تَعْدِيلٌ وَتَمْيِيلُ
- (128) لَمْ يَبْقَ لِلشِّرْكِ مِنْ قَلْبٍ وَلَا سَبَبٍ إِلَّا غَدَا وَهُوَ مَثْبُولٌ وَمَثْبُولُ
- (129) وَيَوْمَ بَدْرٍ إِذِ الْإِسْلَامُ قَدْ طَلَعَتْ بِهِ بُدُورٌ لَهَا بِالنَّصْرِ تَكْمِيلُ
- (130) سَيِّئَتْ بِمَا سُرْنَا الْكُفْمَارُ مِنْهُ وَقَدْ أَفْنَى سَرَاتِهِمْ أَسْرٌ وَتَقْتِيلُ
- (131) كَأَنَّمَا هُوَ عُرْسٌ فِيهِ قَدْ جَلِيَتْ عَلَى الطَّبَا وَالْقَنَا رُؤُوسٌ مَفَاصِيلُ
- (132) وَالْخَيْلُ تَرْفُضُ زَهْوًا بِالْكُفْمَاءِ وَمَا غَيْرَ الشُّيُوفِ بِأَيْدِيهَا مَنَادِيلُ
- (133) وَلَا مُهُورَ سِوَى الْأَرْوَاحِ تَقْبَلُهَا الْبَيْضُ الْقِصَارُ أَوْ السُّمُرُ الْعَطَائِيلُ
- (134) وَلَوْ تَرَى كُلَّ وَضِلٍ مِنْ كُفْمَاتِهِمْ مُفْضَلًا وَهُوَ مَكْفُوفٌ وَمَشْلُولُ
- (135) كَأَحْرَفٍ أَشْكَلَتْ خَطًّا فَأَكْثَرُهَا بِالطَّغْنِ وَالضَّرْبِ مَنْقُوطٌ وَمَشْكُولُ
- (136) وَكُلُّ بَيْتٍ حَكَى بَيْتَ الْعَرُوضِ لَهُ بِالْبَيْضِ السُّمُرِ تَقْطِيعُوتُ تَقْعِيلُ
- (137) وَدَاخَلَتْ بِالرَّذَى أَجْزَاءَهُمْ عِلَلٌ غَدَا الْمَرْفَلُ مِنْهَا وَهُوَ مَجْزُولُ
- (138) وَكُلُّ ذِي تِرَةٍ تَعْلِي مَرَاجِلُهُ غَدَا يَقَادُ ذَلِيلًا وَهُوَ مَغْلُولُ
- (139) وَكُلُّ جُرْحٍ بِجَسْمٍ يَسْتَهْلُ دَمًا كَأَنَّهُ مَيْسَمٌ بِالرَّاحِ مَغْلُولُ
- (140) وَعَاطِلٌ مِنْ سِلَاحٍ قَدْ غَدَا وَلَهُ أَسَاوِرٌ مِنْ حَدِيدٍ أَوْ خَلَاحِيلُ
- (141) وَالْأَرْضُ مِنْ جُنْثِ الْقَتْلَى مُجَلَّلَةٌ وَالثَّرْبُ مِنْ أَدْمَعِ الْأَحْيَاءِ مَبْلُولُ
- (142) غَصَّتْ قُلُوبٌ كَمَا غَصَّ الْقَلْبِيُّ بِهِمْ فَلِأَسَى فِيهِمْ وَالنَّارِ تَأْكِيلُ
- (143) فَأَصْبَحَ الْبُتْرُ إِذْ أَهْلُ الْبُورِ بِهِ مِثْلَ الْوَطَيْسِ بِهِ جُزْرٌ رَعَابِيلُ
- (144) وَأَصْبَحَتْ أَيْمَاتٌ مُحْصَنَاتُهُمْ وَأُمَمَاتُهُمْ وَهِيَ الْمَثَاكِيلُ
- (145) لَا تُفْسِكُ الدَّمْعَ مِنْ حُزْنٍ غَيُونُهُمْ إِلَّا كَمَا تُفْسِكُ الْمَاءَ الْغَرَابِيلُ
- (146) وَصَارَ فَقْرُهُمْ لِلْمُسْلِمِينَ غِنَى وَفِي الْمَصَائِبِ تَقْوِيَةٌ وَتَحْصِيلُ
- (147) أَبْغَضَ بِهَا مُقْلًا قَدْ أَشْبَهَتْ لَبْنَا طَفَا الذُّبَابُ عَلَيْهِ وَهُوَ مَمْقُولُ
- (148) وَيَوْمَ عَمَّ قُلُوبَ الْمُسْلِمِينَ أَسَى بِفَقْدِ عَمِّكَ وَالْمَقْفُودُ مَجْدُولُ
- (149) وَرَدَّ أَوْجُهُهُمْ سُودًا وَأَعْيَنُهُمْ يَبِضًا مِنَ اللَّهِ تَنْكِيْلٌ وَتَشْكِيلُ
- (150) سَالَتْ وَسَاءَتْ غَيُونٌ مِنْهُمْ مَثَلًا كَأَنَّمَا كُلُّهَا بِالشُّوْكِ مَسْمُولُ

- (151) وَنَالَ إِحْدَى النَّيَا الْكَسْرُ فِي أَحَدٍ
(152) وَفِي مَوَاطِنَ شَتَّى كَمْ أَتَاكَ بِهَا
(153) وَمَلَكَتْ يَدَكَ الْيُمْنَى مَلَائِكَةً
(154) يُسَارِعُونَ إِذَا نَادَيْتُمْ لَوْعَى
(155) مِنْ كُلِّ نَضْوٍ نُحُولٍ مَا يَزَالُ بِهِ
(156) بَنَانُهُ بِدَمِ الْأَقْرَانِ مُحْتَضِبٌ
(157) آلَ النَّبِيِّ بِمَنْ أَوْ مَا أُشْبِهَكُمْ
(158) وَهَلْ سَبِيلٌ إِلَى مَدْحٍ يَكُونُ بِهِ
(159) يَا قَوْمَ بَايَعْتُمْكُمْ أَنْ لَا شَيْبَةَ لَهُمْ
(160) جَاءَتْ عَلَيَّ تَلْوِ آيَاتِ النَّبِيِّ لَهُمْ
(161) مَعَاشِرٌ مَا رَضُوا إِنِّي لَمُبْتَهَجٌ
(162) وَإِنَّ مَنْ بَاعَ فِي الدُّنْيَا مَحَبَّتَهُمْ
(163) وَحَسِبَ مَنَّكَتْ عَنْهُمْ خَوَاطِرُهُ
(164) إِنَّ الْمَوَدَّةَ فِي قُرْبَى النَّبِيِّ غَنَى
(165) وَكَمْ لِأَصْحَابِهِ الْغُرِّ الْكِرَامِيْدِ
(166) قَوْمٌ لَهُمْ فِي الْوَعَى مِنْ خَوْفِ رَبِّهِمْ
(167) كَأَنَّهُمْ فِي مَحَارِبٍ مَلَائِكَةً
(168) حَكَى الْعِبَاءَةَ قَلْبِي حِينَ كَانَ بِهَا
(169) وَلِي فُؤَادٌ وَنُطْقٌ بِالْوَدَادِ لَهُمْ
(170) فَإِنْ ظَنَنْتَ بِهِمْ خْتَلًا لِبَعْضِهِمْ
(171) أَتَمَّهُ الدِّينَ كُلُّ فِي مُجَادَلَةٍ
(172) لِيُقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ قَدْرُهُ
(173) حَسْبِي إِذَا مَا مَنَحْتُ الْمُصْطَفَى مَدَجِي
(174) مَدْحٌ بِهِ ثَقُلْتُ مِيزَانَ قَائِلِهِ
(175) وَكَيْفَ تَأْبَى جَنَى أَوْصَافِهِ هَمَمٌ
(176) وَلَيْسَ يُدْرِكُ أَدْنَى وَضْفِهِ بَشَرٌ
(177) كُلُّ الْبَلَاغَةِ عِيٍّ فِي مَنَاقِبِهِ
(178) لَوْ أَجْمَعَ الْخَلْقُ أَنْ يُحْضُوا مَحَاسِنَهُ
(179) عُذْرًا إِلَيْكَ رَسُولَ اللَّهِ مِنْ كَلِمِي
(180) إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْطِقِي فِي طَيْبِهِ عَسَلًا
(181) هَا حَلَّةٌ بِخِلَالٍ مِنْكَ قَدْ رُقِمَتْ
- وَجَاءَ يَجْبُرُ مِنْهَا الْكَسْرَ جَبْرِيْلُ
نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ مَضْمُونٌ وَمَكْفُولُ
غُرِّ كِرَامٍ وَأَبْطَالٌ بِهَالِيْلُ
إِنَّ الْكِرَامَ إِذَا نُودُوا هَذَا لِيْلُ
إِلَى الْمَكَارِمِ جِدٌّ وَهُوَ مَهْزُولُ
وَطَرْفُهُ بِسِنِي الْإِيْمَانِ مَكْحُولُ
لَقَدْ تَعَدَّرَ تَشْبِيهَهُ وَتَمْتِيْلُ
لِأَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ تَاهِيْلُ
مِنَ الْوَرَى فَاسْتَقِيْلُوا الْبَيْعَ أَوْ قُولُوا
دَلَائِلُ هِيَ لِلتَّارِيخِ تَدْيِيْلُ
بِهِمْ وَمَا سَخَطُوا إِنِّي لَمَثْكُولُ
بِبَعْضَةِ اللَّهِ فِي الْأُخْرَى لَمَنْكُولُ
إِنْ مَاتَ أَوْ عَاشَ تَشْكِيْلُ وَتَنْكِيْلُ
لَا يَسْتَمِيْلُ فُؤَادِي عَنْهُ تَمْوِيْلُ
عِنْدَ الْإِلَهِ لَهَا فِي الْفَضْلِ تَحْوِيْلُ
حُسْنُ ابْتِلَاءٍ وَفِي الطَّاعَاتِ تَبْتِيْلُ
وَفِي حُرُوبِ أَعَادِيهِمْ رَابِيْلُ
لِلْأَلِ تَعْطِيَةٌ وَالصَّحْبُ تَجْلِيْلُ
وَبِالْمَدَائِحِ مَشْعُوفٌ وَمَشْعُولُ
إِنِّي إِذَا بَعُزُّورِ النَّفْسِ مَحْتُولُ
إِلَى صَوَابِ اجْتِهَادٍ مِنْهُ مَوْكُولُ
وَكَأَنَّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولُ
فِي الْحَسْرِ تَرْكِيَةٌ مِنْهُ وَتَعْدِيْلُ
وَخَفَّ عَنْهُ مِنَ الْأَوْزَارِ تَثْقِيْلُ
يَرْوِقُهَا مِنْ قُطُوفِ الْعِزِّ تَدْلِيْلُ
أَيَقْطَعُ الْأَرْضَ سَاعٍ وَهُوَ مَكْبُولُ
إِذَا تَفَكَّرْتَ وَالتَّكْثِيْرُ تَقْلِيْلُ
أَعْيَتْهُمْ جُمْلَةً مِنْهَا وَتَفْصِيْلُ
إِنَّ الْكَرِيْمَ لَدَيْهِ الْعُذْرُ مَقْبُولُ
فَإِنَّهُ يَمْدِيْحِمُنْكَ مَعْسُولُ
مَا فِي مَحَاسِنِهَا لِلْعَيْبِ تَخْلِيْلُ

- (182) جَاءَتْ بِحَيِّي وَتَصْدِيقِي إِلَيْكَ وَمَا
(183) أَلْبَسْتَهَا مِنْكَ حُسْنًا فَازْدَهَتْ شَرَفًا
(184) لَمْ أَنْتَحِلْهَا وَلَمْ أَغْصَبْ مَعَانِيهَا
(185) رَجَوْتُ غُفْرَانَ ذَنْبٍ مُوجِبٍ تَلَفًا
(186) وَمَا عَلَيَّ قَوْلُ كَعْبٍ أَنْ تُوَازِنَهُ
(187) وَهَلْ تُعَادِلُهُ حُسْنًا وَمَنْطِقُهَا
(188) وَحَيْثُ كُنَّا مَعًا نَزِمِي إِلَى عَرْضِ
(189) إِنْ أَقْفُ أَثَارَهُ إِنِّي الْعَدَاةَ بِهَا
(190) لَمَّا غَفَرْتَ لَهُ ذُنُوبًا وَصُنْتَ دَمًا
(191) وَلَيْسَ غَيْرُكَ مَوْلَى أَوْمِلُهُ
(192) وَلِي فُؤَادٌ مُحِبٌّ لَيْسَ يُقْبِعُهُ
(193) يَمِيلُ بِي لَكَ شَوْقًا أَوْ يُحِيلُ لِي
(194) يَهُمُّ بِالسَّعْيِ وَالْأَقْدَارِ تُمَسِّكُهُ
(195) مَتَى تَجُوبُ رَسُولَ اللَّهِ نَحْوَكَ بِي
(196) فَأَنْتَبِي وَيَدِي بِالْفُؤُوزِ ظَافِرَةٌ
(197) فِي مَعْشَرٍ أَخْلَصُوا لِلَّهِ دِينَهُمْ
(198) شُعْتَ لَهُمْ مِنْ تَرَى الْبَيْتِ الَّذِي شَرَفَتْ
(199) مُحَلِّقِي أَرْوَسٍ زِيدَتْ وَجُوهُهُمْ
(200) قَدْ رَحِبَ الْبَيْتُ شَوْقًا وَالْمَقَامُ بِهِمْ
(201) نَذَرْتُ إِنْ جَمَعْتُ شَمْلِي بِبَابِكَ أَوْ
(202) أَبْلُ مِنْ طَيِّبَةِ الدَّمْعِ طِيبَ تَرَى
(203) دَامَتْ عَلَيْكَ صَلَاةُ اللَّهِ يَكْفُلُهَا
(204) مَا لَاحَ ضَوْءُ صَبَاحٍ فَاسْتَسَرَّ بِهِ
- حَيِّي مَشُوبٌ وَلَا التَّصْدِيقُ مَدْخُولُ
بِهَا الْخَوَاطِرُ مِنْهَا وَالْمَنَاوِيلُ
وَعَيْرُ مَدْحِكَ مَغْضُوبٌ وَمَنْخُولُ
بِهِ مِنَ النَّفْسِ إِفْلَاءٌ وَتَسْوِيلُ
وَرَيْمًا وَازَنَ الدَّرَّ الْمَثَاقِيلُ
عَنْ مَنْطِقِ الْعَرَبِ الْعَرَبَاءِ مَعْدُولُ
فَحَبَدًا نَاصِلٌ مِتًّا وَمَنْضُولُ
عَلَى طَرِيقِ نَجَاحٍ مِنْكَ مَدْلُولُ
لَوْلَا ذِمَامُكَ أَضْحَى وَهُوَ مَطْلُولُ
بَعْدَ الْإِلَهِ وَحَسْبِي مِنْكَ تَأْمِيلُ
غَيْرَ اللَّقَاءِ فَمَا يَشْفِيهِ تَغْلِيلُ
كَأَنَّمَا بَيْنَنَا مِنْ شَقَّةٍ مِيلُ
وَكَيفَ يَغْدُو جَوَادٌ وَهُوَ مَشْكُولُ
تِلْكَ الْجِبَالُ نَجِيَّاتٌ مَرَّاسِيلُ
وَتَوْبُ ذَنْبِي مِنَ الْأَثَامِ مَغْسُولُ
وَقَوَّضُوا إِنْ هُمْ نَالُوا وَإِنْ نِيلُوا
بِهِ النَّبِيُّونَ تَنْوِيرٌ وَتَكْحِيلُ
حُسْنًا بِهِ فَكَأَنَّ الْحَلْقَ تَرْجِيلُ
وَالْحَجْرُ وَالْحَجْرُ الْمَلْثُومُ وَالْمِيلُ
شَفَتْ فُؤَادِي بِهِ فُؤَادُ شَمْلِيلُ
لِعُلَّتِي وَعَلِيلِي مِنْهُ تَبْلِيلُ
مِنَ الْمُهَيِّمِينَ إِبْلَاحٌ وَتَوْصِيلُ
مِنَ الْكَوَاكِبِ قِنْدِيلٌ فَتَنْدِيلُ

E) Abdülbakî b. Ahmed'in Manzum Zuhru'l-me'âd Tercümesi¹¹

Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdülillâhi rabbi'l-âlemin. Ve's-salâtü ve's-selâmu 'alâ resûlinâ

Muhammedin ve âlihî ecma'în

- 1) Ne vakte dek eyâ gönlüm safâ vü zevk-i cismânî
Olursun cümleden mes'ûl, eğer âb eğer nânı
- 2) Umarsın her gün içinde, yarında tevbe kılmığı
Çözersin azminin akdin, yarın idem deyub anı
- 3) Aceb oldu mu bir gün de neşât ile bir amel kılmak
Kötü amelden usanmak, görüp Kur'ân'ı ve burhânı
- 4) Azîmetini tecrîd et, ölüm bil seyf-i kâtı'dır
Çıkarır tığ-veş¹² bir gün emeller desti ol şânı
- 5) Biri birine ulaşmış meyiller iplerin sen kes
Anın ipi ulaşıktır meyillere ey âb-ı cânı
- 6) Husûlü olmayan şeyde çün¹³ ömrün eyledin infâk
Günahdan gayrı mahsûl yok, uyandır sa'y ile cânı
- 7) Çû¹⁴ gitdin etmeğe ta'mîr o dârı kim bekâsı yok
Ne rütbe eylesen ta'mîr, olursun nakl ile fânî
- 8) Sana korkuducu geldi ki gitmeğe etek¹⁵ düşer
Mehl yokdur ma'al-inzâr, eh, ebnâ ve'd-dîn kânı
- 9) Ki pîrlîk vakti geldi, özün hıfz et me'âsîden
Sabîlik işlerinden hep olu(r) ma'zûl¹⁶ koca cânı
- 10) Ki re'sin cânibeyninde tulû' etdi süreyyâlar
Baş üzre de zuhûr etdi hem ebyaz tâc-ı hâkânî
- 11) Bizim ervâhımız tahkîk nücûmun mislidir zîra
Olub da kabre gitmeklik budurur cümlelerin şânı
- 12) Tulû'u oldu çün bizde, gurûbu da olur bir gün
Büyânın¹⁷ biri gelicek, biri dahî olur sâni
- 13) Nere gideceğiz, biz anı dahî düşünelim
Hükümler faslı olan güne ki beyne'n-nâs ve'l-cânı
- 14) Muhâlif bize ef'âli, dahî akvâli ol kavmin
Geçen ümmetlerin ol gün mübeyyen ribh u hüsrânı
- 15) Ki nâsın ahseri¹⁸ ol mendürür kim itikâdı şu
Ki münkir haşri neşri ol, dahî âyât-ı Kur'ân'ı
- 16) Birisi ehl-i hüsrândan şol ümmet, putlara 'âbid
Dikilir önüne sûret o gün emsâl-i akrânı
- 17) Biri dahî buzağıya ibâdet etdiler anlar
Azâbın hakk idüb ta'cîl, kamûsu¹⁹ oldular fânî
- 18) Bir ümmet dahî zu'm etdi ki İsa Rabbimiz deyû
Çû zann eylediler maktûl, anı ref' etdi Rahmân'ı
- 19) Üçün üçüncüsü dedi o ferde kim muvahhidiz

¹¹ İbrahim Efendi nüshasında hatalar tespit edildiğinden metin neşrinde Kılıç Ali Paşa nüshası esas alınmıştır. Fakat bazı noktalarda İbrahim Efendi nüshasından da faydalanılmış, bu nüshada yer alan neşre katkı sağlayıcı nitelikteki farklılıklar ise dipnotta İE simgesiyle gösterilmiştir. Günümüzde hiç kullanılmayan veya az rastlanan kelimelerin anlamları da yine dipnotta verilmiştir.

¹² Tığ-veş: Kılıç gibi

¹³ Çün: Zira, çünkü, madem ki

¹⁴ Çû: Zira, çünkü, madem ki

¹⁵ İE: gitmekle etmek

¹⁶ Ma'zûl: Kınanmış

¹⁷ Büy: Aşiret oymaklarının her biri.

¹⁸ Ahser: En hüsrana uğrayanı.

¹⁹ Kamu: Hep, bütün, tamamen

- Basiretler için²⁰ vardır²¹ nice tahyîl-i nûrânî
- 20) Bu münkirler sözünden Hakk münezzehdir, müberrâdır
Katında ehl-i hakkın çün bular mahzûl 'uryânî
- 21) Felâh şol ümmetedir kim vuzûdan yüzleri pür-nûr
Dahî zeyn²² eylemiş alnın yere vaz' etdiler anı
- 22) Çû zillullâhdurur Kur'ân, gel ol gölgede râhat bul
Ki yok sâir kütüb gibi ana tahrîf, kıl iz'ânı
- 23) Kitâblar, dahî rusüller ilahdan kullara geldi
Anın ba'zısı ba'zından bulubdur fazl-ı akrânı²³
- 24) Hayırlı cümleden, ancak Muhammed Mustafa oldu
Rusüller üzre vardurur anın tafdîl ü rüchânı
- 25) Muhammed hüccetullâhdır ki zâhir-i şems-i hakdır ol
Kılınmaz sünneti tahvîl, gel anla kadr-i sultânı
- 26) O eliyle o ashâba kerîmler çün gulâm oldu
Cemî'-i halk-ı hak üzre ulardur tavl-i tûlânı
- 27) Anı ma'nâda, sûretde mükemmel eyledi Allah
Müşâbih olmadı gayrın ana tekâmîl ü irfânı
- 28) Mehâbetle vakârı Hakk habîbe eyledi tahsîs
Aceb ta'zîm ü tebcîl²⁴ gören kılardı cânânı
- 29) Sekînet mazhar-ı lînet, suht²⁵ hâli rızâ hâli
Cemâлиндendi me'mûlü, celâlden havf-ı Rahmânı
- 30) Ederdi müjde ve ihsân habîb ashâbına her dem
Zünûbdan da mutahhardı, cibilli 'adl ü ihsânı
- 31) Çün Âdem'den berû ol cevher sadepleri içre mestûrdu
Ki secde ehlinde mahmûldü o demde canların cânı
- 32) Nebîler ibtidâsı ol, dahî hem intihâsıdır
Mu'accel hem müecceldi ikisi fahrinin şânı
- 33) Anın envâ'-ı âyâtı gelince nâsa fi'l-cümle
Yoruldu anı tafsîlden fesâhat bahrinin kânı²⁶
- 34) Satîh'in, Şikk'in enbâ²⁷, dahî Zî'n-Nûn'un ahvâli
Beyân etdi ekâvîlin dahî hem Kuss-i ruhbânî
- 35) Dahî Mûsâ ve Îsâ anın haberlerini bildirdi
Zekîler, dahî ahmaklar bile anladılar anı
- 36) Muhammed hâtemi rusûlün, anın için mubâh oldu
Sahâbiye ganâimden anın taksîm ü ihsânı
- 37) Ki andan a'del, eshâ Hüdü'nün bir kulu var mı?
Hem andan a'lem, eşref işitdin mi bir insanı?
- 38) Neden sorsan ana asla harec²⁸ yoğ idi cevâbında
Mahakkdan²⁹ bilinir altun, Rasûl mahakk-ı Rahmânî
- 39) Nice nice alâmetler zuhûr etdi vilâdetde
Nice müjde ve korkular giderdi bunca fettânı³⁰

²⁰ İE: Basiretleriçün

²¹ İE: vardurur

²² Zeyn: Ziyet, süs, süslemek

²³ İE: bulubdurlar fazl-ı Kur'ân'ı

²⁴ İE: Azîm aceb ü tebcîli

²⁵ Suht: Kızgınlık, gazap

²⁶ Kân: Bir şeyin menbaı, kaynağı

²⁷ Enbâ: Haberler

²⁸ Harec: Darlık, zorluk, sıkıntı

²⁹ Mahakk: Mehenk, ayar taşı

- 40) Zuhûr etdi 'ulûm-i gayb, dahî irsâd-ı hikmetler
Dahî takvîm-i tahvîller, Hakk ihlâk etdi zî'bânı
- 41) Nidâlar geldi hâtifden, cihân envâr ile doldu
Kulak işitdi, göz gördü heme³¹ âyât-ı burhânı
- 42) Söndü Fâris'in nârı, nehirler³² câmid oldu hem
Yıkıldı köşkü Kısra'nın, ne dilir³³ kaldı ne der-bânı³⁴
- 43) Bizi İslâm'a hidâyet ideliden berû meb'asi
Çün esnâm-ı şeyâtînin bulundu dürlü hızlânı³⁵
- 44) Nazar eyle semâya sen, dolu hıfz-ı hirâsetle
Hemân Beyt gibi, geldikde vilâdet sâli³⁶ filânı
- 45) O demde reddolundu cin ki çün sem'-i melâikeden
Ebâbil tayrının reddi gibi ashâb-ı filânı
- 46) Ki her birisi cinsinden rasad ile azâb oldu
Şühüb³⁷ ile cin belâ buldu, kodu siccile insanı
- 47) Hidâyet nuru gelmese felek de olmaz idi hiç
Şeyâtîn üzre li'l-emplâk³⁸ o dem tevkîl-i Rahmânî
- 48) Tevellî edicek anlar tevellî eylediler hep
Cemî'-i söz çalıcılar kılıp ma'zûl o kelbânı
- 49) Eğer reddetsen ey kâfir anın ekser âyâtın
Seni reddetmede kâfi, kırâat eyle Kur'ân'ı
- 50) Nazar kıl, yokdurur misli, Hüdâmız birdürür ancak
Kelâmına dahî benzer ki var mı ey pedercânı?
- 51) Kureyş'de kudret olaydı getirirlerdi mislini
Ki kudret bulunan a'mâl, hemân işlerdiler anı
- 52) Kasem eylerim Allah'a bizim efhâmımız müfham³⁹
Ki te'vilinden âcizler ülü'l-elbâb-ı rabbânî⁴⁰
- 53) Hidâyet bulur elbette reşîdin küllisi andan
Kulaklarına erdikde o tertîbât-ı Rahmânî
- 54) Çok okudukça Kur'ân'ı muhabbeti olur müzdâd⁴¹
Kelâmıyla dolar kalbi, safâlarda olur cânı
- 55) Şükûku reddeder kalbden, ana benzer ki ol Kur'ân
'Alîlîn⁴² derdine devâ gibidürür, aç ezhânı
- 56) Çün andan gayrı ey ârif, eğilecek ne hak vardır?
O hakdan gayrı bâtıldır, hemân hak bil o Kur'ân'ı
- 57) Muhammed âleme rahmet, Hüdâ'dan gönderilmişdir
Çû mebzûl âleme fazlı, Hüdâ'mızdır kerem-kânı
- 58) Şefî'imiz dahî ancak Muhammed'dir o günde kim
Haşirde olıcak müştedd, o tahvîfât-ı sübhânî
- 59) Çün andan gayrı yokdurur o günde i'timâd-ı nâs

30 Fettân: Fitne çıkarıcı, hırsız, şeytan

31 Heme: Cümle, hep, bütün. İE: hemân

32 İE: nehir

33 Dilir: Bahadır, cesur

34 Der-bân: Kapıcı, kapıya bakan

35 Hızlân: Rezil olma, rüsvaylık

36 Sâl: Sene, yıl

37 Şühüb: Ateş parçaları

38 Emlâk: Melekler

39 Müfham: (delillerle) susturulmuş

40 Rabbânî: Ârif-i billâh olan, ilmiyle amel eden âlim

41 Müzdâd: Çoğaltılmış, artırılmış

42 Alîl: Hasta, illetli

- Hem andan gayra gidilmez, anınla fazl-ı Rabbânî
- 60) Olıcak bir kese⁴³ şâmil, şefâ'ati anın ol gün
İnâyet anınçündür, bulur ol fevz-i Mennân'ı
- 61) Habîbullâh makâmına bir ehad ermedi asla
Makâmın her birin disem tükenmez kadri ve şânı
- 62) Kıyâmı ictihâd ile çün suâl eder iken etmiş idi
Kılınır ictihâd ile çün ki her eşyânın iz'ânı
- 63) 'Ulânın küllü sa'yile eğer tahsîl olunsaydı⁴⁴
Lede'l-vahy sevbi⁴⁵ bürünmek anın olmaz idi şânı
- 64) Habîbin rütbesin anla, habîbiyyet⁴⁶ makâmın bil
Bilinir mevzi'-i mahbûb, resûle ancak eren anı
- 65) Makâm-ı kâb-ı kavseyn, dahî akreb ana nüzül
Habîbe lâıyk ol mesvâ,⁴⁷ ana verdi bu cevlânı
- 66) Gıcenin bazı içinde ki seyri Mescid-i Aksâ'ya
Burâk'ıyla semâvâta 'urûc etdirdi Hakk anı
- 67) Anın keyfiyyeti, kurbun, ne mümkündür beyân etmek
Visâlâtı mevâzı'ın gören hiç var mı akrânı?
- 68) 'Atâyâ ve mevâhibden o şeyde verilen esrâr
Anı 'ârifler anlarlar o sırru's-sırr-ı sırrânı
- 69) Bu mî'râc-ı Rasûlullâh Hüdâ'nın fazlıdır ancak
Buna tercîh olunmaz hiç, bütün dünyânın evzânı
- 70) Anın fazlında hüccetler beyânı bî'-aded ekser
Ki nakli akla uygun hem bilen artar⁴⁸ îmânı
- 71) O,⁴⁹ başdan ayağa nurdur çû yokdur gölgesi nûrun
Bulut gölgesi altında kıldardı Hakk, o sultânı
- 72) Görünmezdi eser yerde yürüdükçe şaşardı yer⁵⁰
Kutn-veş⁵¹ yumuşak olurdu basıcak taşa riclânı
- 73) Enîn etdi direk firkat bulıcak Mustafa'dan ol
Anın kurbiyle buldu ol cinânda bunca ihsânı
- 74) N'olaydı hazzım olaydı cemâlin görmeden şâhın⁵²
Mübârek avucun öpeydim, ni'deydim devlet-âsânı
- 75) O yed-i ebyaz-ı gamâmdır kim anınla sulanır eşyâ
Güneşi, sâir envârı kılar tahcîl, o nûrânî
- 76) Her ol meclisde kim olsa eğer âlemlerin fahrı
Olurdu killete kesret, su'ûbetlere âsânı
- 77) Bu ef'âle ta'accüb kıl, eğer var ise idrâkin
Sürûr ile tarabda⁵³ ol ki zikr idüb⁵⁴ bu hâlânı⁵⁵
- 78) Mübârek destinin⁵⁶ lemsi nice merzâya bür'⁵⁷ oldu

⁴³ Kes: İnsan, kişi

⁴⁴ İE: olunaydı

⁴⁵ İE: sevb

⁴⁶ İE: habibin

⁴⁷ Mesvâ: Mesken, hane, ev

⁴⁸ İE: artırır

⁴⁹ İE: Bu

⁵⁰ İE: şişerdi ki

⁵¹ Kutn-veş: Pamuk gibi

⁵² Şâh: Alın. İE: mâhın

⁵³ Tarab: Şenlik, şâdlık

⁵⁴ İE: edersen

⁵⁵ İE: hâlâtı

⁵⁶ Dest: El

- 'Ukûl-i fâsîdelerden⁵⁸ anınla buldular şânı
- 79) Susuzlar kanmada dahî hem açlar doymada imdî
İkiye yetecek me'kûl, doyurur idi elfânı
- 80) Eğer kem⁵⁹ gözlere girse mübârek rîkî⁶⁰ sultânın
Dolardı nur ile ol dem teğayyür bulan 'aynânı
- 81) Ki⁶¹ Nil ırmağı gibi hem dahî tatlu sular akdı
Çıkub engüşterinden⁶² ol suladı nice zam'ânı⁶³
- 82) Kuru yerler duâsıyla dirilip verdi mahsûl
Senâlar müjdeler oldu Hüdâ verip ana şânı⁶⁴
- 83) Hem ol yerde ki⁶⁵ var idi ki kıtlıktan elem ü gam
Duâsıyla sürûr buldu gidüben gûl-i⁶⁶ şeytânî
- 84) Görücek dağ geyikleri habîbden kıldı istimdâd
Çün âşık ma'sûkun buldu 'aceb fikr et bu hayvânı
- 85) Gelicek ravzasına ol dolardı nûr ile her yer
Bulurdular eğer düşse yere iğneleri anı
- 86) Zarar kasdın idüb ana talebde lecc⁶⁷ ederlerdi
Düşüb kendileri be'se, bulurlar idi hızlânı
- 87) Ufacık taşlar atdıkdâ düşüb korkuya canları
Helâk olurdu düşmanlar, kimin var böyle cânâmı?
- 88) Kaçan⁶⁸ kim gâra girdiler bile Sıddîk-i Ekber'le
Benim kalbim gibi ma'mûr, o gâr-ı me'hûl-i vîrânî
- 89) O meşelik ki arslanlar yatağı, kimse varamaz
Kenne gâr Resûl ile dahî sâhib ki ol sâni
- 90) Ya nesc-i ankebûtu gör, o gâra perdedâr⁶⁹ oldu
Hamâmın⁷⁰ beyzası⁷¹ ile Hüdâ hıfz etdi mâhânı⁷²
- 91) İnâyet eyledi Rahmân ki müşrikler küyûdundan⁷³
Mekâidlerini⁷⁴ idlâl⁷⁵ kodu, zellede sefihânı
- 92) Nazar eylediler gelüb, göremediler anları
Kulûbları gibi a'mâ olup ol demde çeşmânı
- 93) Nüfûsu kâfir olanlar ziyâde kinleri var iken
Hüdâ kat' etdi anlardan nice keyd-i sefihânı
- 94) Habîbine virüb emlâk, adüvvisin eyledi ihlâk
Getürüb şah-ı arslanân,⁷⁶ giderdi küfr u tuğyânı
- 95) Nice gadr eder insanın lisâmı anı tasdikden

57 Bür': Hastalığın iyileşmeye başlaması

58 İE: fâsîdelerinden

59 Kem: Kötü, fena, ayarı bozuk

60 Rik: Ağız suyu

61 İE: Kim

62 Engüş: Parmak

63 Zam'ân: Susuzlar

64 İE: sebâtu

65 İE: Kim

66 Gûl: İfrit, hortlak.

67 Lecc: Düşmanlıkta ısrar etme

68 Kaçan: Ne vakit

69 Perdedâr: Bir şeyin görünmesine mani olan

70 İE: Hamâm da

71 Beyza: Yumurta

72 Mâh: Gökteki ay, kamer

73 Küyûd: Tuzaklar, hileler

74 Mekâid: Hileler

75 Idlâl: Boşa çıkarma

76 İE: arslan

- Ki tasdik etdi hayvânât, cemâdât; eyle iz'ânı
- 96) Tekellüm etdi vahşiler risâletin idüb tasdik
Ki zi'b u 'ayr⁷⁷ u zaby,⁷⁸ hem Hüdâ söyletdi hayvânı
- 97) Ay iki pâre oldu hem⁷⁹ o da'vet etdiği demde
Ne ihsân etdi Mevlâ'sı, gel anla kadr-i sultânı
- 98) Çû nahli dikdi ol sultan, yemiş verdi hemân ol ân
Taleb kıldı anı Selmân, Hüdâ şâd etdi Selmân'ı
- 99) Beyân etmiş iken Tevrât hem İncil, etdiler inkâr
Ne gam, biz eyledik tasdik, tutuben habl-i furkânı
- 100) Tekerrür etdi anlardan ki münkirlerdi ecdâdı
Ki küfrü, küfr ü techile eyledür⁸⁰ elbet akrânı
- 101) Çû söyle gel Nasârâ'ya sizin sû-i makâliniz
Cehldendürür ol mahzâ ki yok bir gayr tibyânı
- 102) Bu inkârı hemân sizler Yahûdîlerden aldınız
Gurâbdan aldığı gibi çû Kâbil defn-i ihvânı
- 103) Yehûd derler Nasârâ'ya musaddakdır bize Tevrât
Niçün İncil'e etmezsiz 'aceb tasdik-i îmânı
- 104) Zulm eylediniz bize, cezânız buldunuz elbet
Çû zulme Hakk kısâs eder, eder ihsâna ihsânı
- 105) Ki sizden bize hem bizden size bazı şugul⁸¹ olur
Biri birine dünyâda bulunur şugl-i insanî
- 106) Ki tahkik bildiniz bize gelen peygamberin şânın
Ve lâkin sizi men' eder hased, bagzâ-i⁸² rûhânî
- 107) Nebiyyullâh bilirlir oğulları gibi lâkin
Biri birine uyarlar bırakıp kavl-i Rahmânı
- 108) O sultân, siz istiftâh ederdiniz, eğer size
Hidâyet edeydi hak geleydi rüşd-i Rabbânî
- 109) Recâ etmen cezîl-i⁸³ fazl-ı amel kıldık deyû asla
Hüdâ kat' etdi küffârdan cemîl-i lutf-i ihsânı
- 110) Ölüünüz gayz ile sizler nitekim öldüğü gibi
Ki Kâbil, Hâbil'in bî-şekk kabûl olunca kurbânı
- 111) Ey ikrâmına çün nâsın konanların hayırlısı
Helâllerin haramlardan hem andan fasl-ı tibyânî
- 112) Dahî geldi nice ahbâr, nazîrin görmemiş ahyâr
Ki fer'i aslına eşbeh, hüsnde⁸⁴ yokdur akrânı
- 113) Zebânındandurur⁸⁵ bâdı⁸⁶ ne dem kim münteşir olsa
Ve rûd⁸⁷ eder küllü matlûl,⁸⁸ mu'attar eyler insanı
- 114) O elfâz-ı belâgatdan cevâhir damlar ol demde
Geçer şemşîr-veş⁸⁹ akvâl-i⁹⁰ musaykal⁹¹ tîg-i⁹² şâhânı⁹³

⁷⁷ 'Ayr: Eşek

⁷⁸ Zaby: Geyik, karaca

⁷⁹ İE: hemân

⁸⁰ İE: eyledi

⁸¹ Şugul: İşler, uğraşacak şeyler

⁸² Bagzâ: Şiddetli nefret

⁸³ Cezîl: Bol, çok

⁸⁴ İE: hüsün

⁸⁵ Zebân: Dil, lisan

⁸⁶ Bâd: Rüzgâr, soluk, nefes

⁸⁷ Rûd: Irmak, çay

⁸⁸ Matlûl: Yaş, ıslak

⁸⁹ Şemşîr-veş: Kılıç gibi

- 115) Anılmaz nutku fisâhun,⁹⁴ anın akvâli 'indeinde
Kanâdilde⁹⁵ ziyâ mı olur doğunca şems-i Rabbânî?
- 116) Cihâd eyledin ol rütbe ki⁹⁶ ey âlemlerin fahri
Ki şirki eyledin ibtâl gelüb tevhid-i sübhânî
- 117) Senin hem dahî ashâbın zuhûr etdikde şemşîri
Ki keskinlik senin ancak, 'adüvvünün kesmez esnânı
- 118) Kasem eylerim Allah'a Huneyn gününde ki hâlet
Kıyamet gününe benzer anın tehvîl ü tûlânı
- 119) 'Adüvvler münhezim oldu çok ikbâl ettiği günde
Giderdi şu'le-i şirki Hüdâ kahr etdi hızlânı
- 120) Himâye edemez hâmil-i silâh ile çû geldiler
Firâr idüb dağıldılar o demlerde şecî'ânı
- 121) Tezelzül eyledikten son ki şirk ile binâları
Ki şek eliyle urulan ipin münbett⁹⁷ olur şânı
- 122) Şunlar kim kalblerinde var küfr emrâzının hubsü
Uzandı sandılar nasrı, azâb anlara erzânı⁹⁸
- 123) Alâmetler ile emlâk⁹⁹ gelüben¹⁰⁰ kıldılar ihlâk
Olub ashâb dahî çâlâk¹⁰¹ kırûben ehl-i tuğyânı
- 124) Aceb şevket-i hiddetle silahların takınırlar
Usanmaz harb eder anlar, ibiller üzre seyrânı
- 125) Kolanları kati,¹⁰² muhkem, dahî hem zırhları vâsî'
Şehîd olmağa tâlibler husûmetde revânânı¹⁰³
- 126) Dalâlet ehli ebterler ki zâhir hakkı görmezler
Fesâda meyl eder anlar görürler şirk ü butlânı
- 127) Giderse şirki kalbinden sebebi dahî kılmasa
Yarın ifsâd eder yine, kesilmiş kalbinden îmânı
- 128) Bedir gününde İslâm'ın bedirleri tulû' etdi
Buluben nasr-ı tekmîl erişib lüt-f-i Rabbânî
- 129) Çün ashâb olacak mesrûr isâ'etde kılub küffâr
Kimi katl u esîr oldu cemâ'atler olub fânî
- 130) Gelenler güya anlar cila verirler etrâfa
Ki mızraklara takmışlar ruûs-i ehl-i hızlânı
- 131) Aceb raks eder ol demde küheylânı, atı anların
Süyûfun gayrı ey hocam, vuzû destârı¹⁰⁴ destânı¹⁰⁵
- 132) Mühûru¹⁰⁶ anların ervâh virüb huriler alırlar
Kimi ebyaz kimi esmer cemî'an ahsen elvânı

⁹⁰ İE: kavl

⁹¹ Musaykal: Cilalı, parlak, yaldızlı

⁹² Tig: Kılıç, seyf

⁹³ Şâhân: Şahlar, padişahlar

⁹⁴ Fisâh: (Fasihin çoğulu) Fasih kimseler

⁹⁵ Kanâdil: Kandiller

⁹⁶ İE: kim

⁹⁷ Münbett: Kesilmiş

⁹⁸ Erzân: Lâyık, münâsib

⁹⁹ Emlâk: Melekler

¹⁰⁰ İE: gelip

¹⁰¹ Çâlâk: Hızlı hareket eden

¹⁰² Kati: Sert, haşin

¹⁰³ Revân: Giden, akan

¹⁰⁴ Destâr: Sarık, imame, başa sarılan tûlbent

¹⁰⁵ Destân: Eller. İE: dostanı

¹⁰⁶ Mühûr: Mehirlen

- 133) Bileydin anların harbin mufassal olduğu hâlde
İbillerini sürdürükde dahî hem gayr-ı hâlânı¹⁰⁷
- 134) Yazılar gibi yazılmış cesedlerinde anların
Ki darb u ta'n ile menkût olubdur cism-i pâkânı
- 135) Her ol ev ki cibâlde var Medîne¹⁰⁸ Mekke ehlinin
İbillerinin istabli,¹⁰⁹ cidâl için yapıb anı
- 136) Uzun esvâblar içinde tekebbürle yürürlerken
Olur eczâları maktu', tefekkür kıl ol ânânı¹¹⁰
- 137) Fahirlendi piyâdeler dahî ayaklarına çün
Yidildiler zelîl olub dolu hıkd ile rûhânı
- 138) Her ol curhun ki cism ile demin kat' etmek isterler
Devenin ağzı suyu-veş, akar durmaz anın kanı
- 139) Silahdan oluben 'âtl demirlerden bilâzikler
Büyütlarında hâlhâllar, bukağılarda riclânı
- 140) Ki yerler cüsselerinden cilâlanmışdı katlânın¹¹¹
Türâbı dahî ıslatmış ol ahyânın¹¹² dû çeşmânı
- 141) Doluydu kalbleri gussa¹¹³ hemân kâlibleri¹¹⁴ gibi
Oda yanmağa kâildi esîr etmeseler anı
- 142) Sabah olunca gördüler kuyularda helâk ehlin
Tennûr içre koyun¹¹⁵ güya ki a'dâya musîbânı
- 143) O günde ol mu'ânidler ki hayye¹¹⁶ gibi hayy iken
Ki dullar oldular ol dem, misbâh¹¹⁷ olunca, nisvânı
- 144) Hüzünden gözyaşı durmaz akar her dem 'uyûnundan
Ki kırba suyu tutduğu gibi durmaz dû çeşmânı
- 145) Uların fakrı bî-şübhe gınâdır müslimîn için
Mesâibde çû tefvîtin¹¹⁸ husûlün oldu vicdânı
- 146) Sinekler öyle dolmuşlar ki gözlerine küffârın
Ki güya mass¹¹⁹ ediyorlar o demde anlar elbânı¹²⁰
- 147) Yitirmiş kimi 'ammisin kimi ihvânını ol gün
Za'if olur ol kimse kim çû mefkûd ola ihvânı
- 148) Kararmış yüzleri ol dem, ağarmış gözleri dahî
Erişmiş anlara zîra azâb-ı kahr-ı Rabbânî
- 149) Ki akmış gitmiş anların 'uyûnu, görmez olmuş hiç
Dikenler ile güya çıkarmışlar¹²¹ o 'aynânı
- 150) Uhud gününde kesr¹²² oldu senâyâdan¹²³ bir yekçığı
O kesri cebr¹²⁴ için Cibrîl gelüb, etdi Hakk ihsânı

¹⁰⁷ İE: hâlâtı

¹⁰⁸ İE: var mıdır yine

¹⁰⁹ İstabl: Ahır

¹¹⁰ Ânân: Onlar

¹¹¹ Katlâ (Katilin çoğulu): Öldürülmüş kimseler

¹¹² Ahyâ: Yaşayanlar

¹¹³ Gussa: Keder, tasa, gam

¹¹⁴ Kâlib: Kuyu

¹¹⁵ İE: koyuben

¹¹⁶ Hayye: Yılan

¹¹⁷ İE: sabah

¹¹⁸ Tefvît: Kaçırma, geçirme

¹¹⁹ Mass: Emmek, bir şeyi eme eme içmek

¹²⁰ Elbân: Sütler

¹²¹ İE: çıkarmışlar güya

¹²² Kesr: Kırmak

¹²³ Senâyâ: Ön dişler

- 151) Nice mevtında Mevlâ'sı igâse¹²⁵ eyledi ana
Ki mazmûn, dahî mekfûldür habîbe nasr-ı sübhânî
- 152) Sağında ana yardımcı melekler ideler¹²⁶ ol dem
Dahî ashâb bahadırlar, cidâldir anların şânı
- 153) Müsâri'ler, hurûb için nidâ olunsa anlara
Mükerremler, hafifler hem nidâ etseler ihvânı
- 154) Çıkarsalar eğer esvâb, vücûdlar za'f-ı hâl üzre
Mekârimde müciddlerdir, arıklar¹²⁷ leyk¹²⁸ cismânı
- 155) Dem-i küffâra boyanmış ki parmakları uçları
'Alak-ı¹²⁹ rif'at-i îmân ile mekhûl çeşmânı
- 156) Anın ashâb u âline müşâbehete kim kâdir
Ta'azzür buldu çün tahkîk uların misl-i siyyânı
- 157) Tarîk bulabilir mi hiç uları medhe bir kimse?
Habîbine ehil kıldı çû Mevlâ'mız o şâhânı
Garîb 'Abdî'yi anların diyârlarında medfûn kıl
Ularla bile haşr eyle, ilâhî, biz muhibbânı
Ayırdın vâlideyninden, ayırma tatlı cânından
Türâb-ı ravza-i pâka süreyim vech-i sevdânı
- 158) Rasûlden biat aldılar ki her biri delîllerdir
Ki her kangisine uysan iledir hakka insanı
- 159) Rasûlün mu'cizâtı hem dahî âyât-ı kübrâlar
Gelübdür halka anlardan dahî irşâd-ı Rabbânî
- 160) Ferah etmeğe dünya ile ular râzı değîllerdir¹³⁰
Saht¹³¹ kılmazlar asla hiç ki gayb etsen ol ihvânı
- 161) Azâbla gâib olmaklık yetişir ol kese¹³² berzah
Ki hâtir etmez anları sever ol gayrı edyânı
- 162) O şâhın kurb-ı zâtına meveddetdir ginâ ancak
Ki zi'l-mâl olmadan eziyyed bu kalbin ana meylânı
- 163) Ol ashâb-ı Rasûlullâh mükerrem, yüzleri berrâk
Fazîlet semtine her dem çevirmiş Hakk o rûyânı¹³³
- 164) Bu¹³⁴ güzel korkuda dâim özümüz hâfız olalım
Me'âsîden deyû her dem ibâdet anların şânı
- 165) Ki mihrâblar içindeyken melekler güya anlar
Çû düşmanlar hurûbunda göreydin sen o şîrânı¹³⁵
- 166) Ezilir burulur kalbim hikâyet olduğu demde
Gîtâ-î¹³⁶ âlini anın, dahî ashâb-ı hullânı¹³⁷
- 167) Benim nutkum, fuâdım hem muhabbetlerine meşgûl
Medâyihlerinin zikri yakar cismi ve hem cânı

¹²⁴ Cebr: Onarma, ıslah

¹²⁵ İgâse: İmdada yetişmek, yardım etmek

¹²⁶ İE: ederler

¹²⁷ Arık: Zayıf, cılız, kuru

¹²⁸ Leyk: Amma, lâkin

¹²⁹ 'Alak: Yapışkan ve ilişken nesne

¹³⁰ İE: değîldir

¹³¹ Saht: Razi olmama hâli

¹³² Kes: İnsan, kişi

¹³³ Rû: Yüz, çehre

¹³⁴ İE: Bir

¹³⁵ Şîr: Aslan

¹³⁶ Gîtâ: Örtü

¹³⁷ Hullân: Sâdık dostlar, arkadaşlar

- 168) Eğer zann idüb aldatdın dersen bazı hakkında
Gurûr-i nefis ile aldanmak demâdem¹³⁸ zâtımın kânu
- 169) Kim anlar dîn imâmları cidâli ictihâd ile
Savâbı arayıp bulmakdurur hem anların şânı
- 170) Her ol emri ki Hakk takdîr edince olur elbette
Mukadder oldu her eşyâ, yaratmazdan ön insanı
- 171) Haşirde bana kâfidir Muhammed Mustafa medhi
Eğer tezkiye ederse kamunun ulu sultânı
- 172) Çû mîzânı sakîl eder Rasûlullâh medh etmek
Vizrleri¹³⁹ eder tahfîf, te'âlev fiyye ihvânî
- 173) Himem¹⁴⁰ ibâ eder mi hiç ol evsâf-ı fevâkihden
Ki izzet salkımı züllü eridir, eyle iz'ânı
- 174) Kim ednâ vasf ile anı beşer kâdir mi tavsîfe?
Gider mi ileri bir kes, bukağıda olsa riclânı?
- 175) Çû mecmû' u belâgatlar yorulmakdır menâmında
Düşünsen ne kadar çok bulur killet ile vicdânı
- 176) Mehâsinini ihsâya eğer cem' olsa cümle halk
Eğer fi'l-cümle ger¹⁴¹ tafsîl yorulur cism ü rûhânı
- 177) Hem ancak özrümü sana ederim yâ Rasûlallah
Kerîm 'indeinde makbûldür¹⁴² çû her dem özr-i insânî
- 178) 'Asel gibi letâfetden eser yok ise nutkumda
Şükürden de elezz bilir çün ehl-i dil olan anı
- 179) Yazıldı çünki evsâfın, 'uyûbum varsa 'afv eyle
'Afv mezbûldür 'indeinde senin her dem kerem-kânı
- 180) Risâletini tasdîkim, dahî sana muhabbetim
Karışmaz dahl ü şek asla, sadâkat üzre ityânı
- 181) Çû senden eyledim ilbâs benim bu nutkuma hüsnü
Havâtırdan 'atâyâmın seninledir şeref ü şânı
- 182) Ne gasb etdim ne döndürdüm bu ebyâtın me'ânîsin
Medîha kim ol gayra çû gasb u nahl anın şânı
- 183) Günahım kim olubdur ol benim itlâfımı mûcib
Anın medhi sebebiyle umarım 'afv u gufrânı
- 184) Ne mümkindir bu benzeye medîh-i Hazret-i Ka'b'a
Velâkin dürlü incinin olur miskâl-i evzânı
- 185) Nice olur mu'âdil bu anın mantûku hüsnüne
O 'arbâiyedendir ben isem ehl-i dih-ganı¹⁴³
- 186) 'Azîmetim benim ana 'arzlar eylemek ihdâ
Atışılar mı anınla hiç o râmî-i sihâmânı
- 187) Gıdalanmaz mı ol kimse, ola âsârına vâkîf
Delâlet vardurur anda necâha, ey pedercânı
- 188) Zünûbun mağfiret eden, demin hıfz eyleyen Ka'b'ın
Kasîdesi olubdurur, umarım ben dahî anı
- 189) Çû senden gayrı ey Mevlâ ki bir Mevlâ dahî var mı?
Ki senden umduğum bana yetişir fazl-ı sübhânî

¹³⁸ Demâdem: Zaman zaman, sık sık, her vakit

¹³⁹ Vizr: Günah

¹⁴⁰ Himem: Himmetler. İE: Hem

¹⁴¹ Ger: Eğer kelimesinin kısaltılmış şekli. Eğer, şayet manasındadır.

¹⁴² İE: makbûl

¹⁴³ Dih-gan: Ekinci, çiftçi, köylü

- 190) Benim kalbimdeki hubbum o rütbedir habîbine
Likâdan gayrı hiçbir şey şifâ-yâb edemez cânı
- 191) Erişmek ravza-i pâka hayâlimde o rütbe kim
Ki bir mil var aramızda geçerim tizcecik ânı
- 192) Çû sa'yim himmeti var lik tutar ikbâlîmi akdar¹⁴⁴
Nice 'adv¹⁴⁵ eyler ileri cevâd,¹⁴⁶ ma'yûb riclânı
- 193) Nice kat'-ı mesâfeyle götüre semtine beni
Şu dağlarda develer kim mülâyim ola seyrânı
- 194) Çû zenbim sevbi âsâmdan¹⁴⁷ eğer magsûl¹⁴⁸ olaydı
'Alâya erişir idim bulurdum ben evcânı¹⁴⁹
- 195) Gir ol bölüğün içine ki muhlisler ular dînde
Olubdur işleri ancak heme tefvîz-i¹⁵⁰ Rabbânî
- 196) Sirâyet eder anlara şerâfet beyt-i Mevlâ'dan
Münevverler, mukahhaller nebi-veş artar îmânı
- 197) Çû başların tıraş idüb ziyâde olur hüsneri
O halk¹⁵¹ ile olurlar çün çerağ-ı fazl-ı sübhânî
- 198) Görünce beyt-i Rahmân'ı dahî vâsî' olur eşvâk
Hicr, Hacer-i mültezem, görür dahî Mîl¹⁵² makâmânı¹⁵³
- 199) Dağılmış 'akl u fikrimi kapunda cem'e nezr etdim
Yed-i lütfunla ma'mûr et ilâhî kalb-i virânı
- 200) Şol ibile benzedi¹⁵⁴ hâlim can atar madca'-i¹⁵⁵ Taybe
Gönünden deliklenir ol bukağlarda riclânı
- 201) Salâtı dâim et ya Rabb habîbin Mustafa üzre
Müheymin'sin, senin iblâğ, koşdur cânâ cânânı
- 202) Sabâhın dav'ını lâyih kılub sır etdiğin demde
Kanâdîl-i kevâkibler ederken seyr-i seyrânı
Seherlerde niyâz eder bu 'abd-i kemterin 'Abdî
Murâdât-ı dû dârınla ana kıl lütf u ihsânı
Habîbin zikri dilinde, gözün yaşın döker her dem
Dû dârında mülâkî kıl habîbe ey kerem-kânı
Bi-hamdillâhi ve'l-minne temâm oldu bu terceme
Velâkin nazar-ı nebîhe¹⁵⁶ ricam budur ey ihvânî
Bunun şerhi değil metni dahî nâdir bulunuyor
Hatâ çokluğuna bakma tashîh et 'afv idüb anı
Bir özrüm dahî budur kim musâb idim ol eyyâmnda
Neşâtına göre olur kişinin raks-ı deverânı

F) Tercümenin Değerlendirilmesi

Abdülbâkî b. Ahmed'in *Zuhru'l-me'âd* tercümesinin manzum ve görebildiğimiz kadarıyla bu alanda tek olması¹⁵⁷ kuşkusuz eserin edebî değerini artırmaktadır. Fakat eserin en güçlü yönlerinden biri olarak

¹⁴⁴ Akdâr: Kaderler

¹⁴⁵ 'Adv: Yelmek, seğırtmek

¹⁴⁶ Cevâd: At

¹⁴⁷ Âsâm: Günahlar.

¹⁴⁸ Magsûl: Yıkanmış gasl olunmuş.

¹⁴⁹ Evc: Zirve, en yüksek nokta

¹⁵⁰ Tefvîz: İşini birisine bırakma, havâle etme

¹⁵¹ Halk: Tıraş

¹⁵² Safa-Merve arasındadır.

¹⁵³ İE: makâmâtı

¹⁵⁴ İE: benzerdi

¹⁵⁵ Madca': Yatılan yer, kabir, mezar

¹⁵⁶ Nebîh: Zeki, akıllı, anlayışlı, kabiliyetli

görülebilecek bu manzum karakteri, çevirinin aynı zamanda en büyük zafiyetini oluşturmaktadır. Zira zaman zaman, muhtemelen vezni yakalamak maksadıyla beyite metinde olmayan şeyler söylenmektedir. Manzum çevirinin doğası olarak kabul edilebilecek bu durum sebebiyle mütercimın çalışmasını literal bir çeviri olarak görmemek gerekir. Fakat bazen tercümedeki takdirlerin metinle hiçbir alâka kurulamayacak düzeyde esnek olduğu görülmektedir ki tercüme teknikleri açısından kabul edilemez bir durumdur. Örneğin 94. beyitin metniyle tercümesi arasında bir ilgi kurabilmek mümkün değildir.

فَإِنَّمَا الرُّسُلُ وَالْأَمَلَاكُ شَافِعِيهَا
لَوْضَلَّةٍ مِنْهُ تَسْأَلُ وَتَطْفِيلُ

Habibine virüb emlâk, adüvvisin eyledi ihlâk
Getürüb şah-ı arslanân, giderdi küfr u tuğyânı

Şerhlerde zikredildiğine göre bu beyitte peygamberlerin ve meleklerin ahirette Hz. Peygamberden sefaat isteyecekleri ve bu konuda tetaffulde bulunacaklarından bahsedilmektedir. (İbn Da'seyn, vr: 139; Trabzonî, vr: 169)

Benzer bir problem 147. beyitte de görülmektedir. Uhud Savaşı'nda şehit edilen Hz. Hamza'yı konu edinen ve anlaşılması da gayet kolay görünen bu beyitin metninden mütercimın verdiği anlamın çıkarılması mümkün değildir.

وَيَوْمَ عَمَّ قُلُوبَ الْمُسْلِمِينَ أَسَى
بَغَقْدِ عَيْتِكَ وَالْمَفْقُودِ مَجْدُولُ

Beyitteki عَيْتِكَ ifadesinden hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olduğu açıktır. Şârihlerin de belirttiği üzere burada Uhud Savaşı'ndan ve Hz. Hamza'nın şehitliği sebebiyle Müslümanların iç dünyasını kaplayan derin hüzünden söz edilmektedir. Son kısımdaki المفقود مجذول "Kaybedilen de (şehitliğinden) memnundur" ifadesi ise Hz. Hamza'nın şehitlikten duyduğu mutluluğu ifade etmektedir. (İbn Da'seyn, vr: 206; Mustafa İsmâuddîn, vr: 99; Trabzonî, vr: 224) Dolayısıyla bu beyit "Uhud gününde amcanı kaybetmen sebebiyle Müslümanların kalplerini keder kapladı, her ne kadar kaybettiğin amcan (ulaştığı şehitlik mertebesi sebebiyle) mutlu olsa da" şeklinde tercüme edilmelidir. Fakat mütercimın aşağıdaki tercümesinin konuyla bir alâkası olmadığı gibi manzum çevirinin müsamaha ile karşılanabilecek esnekliği çerçevesinde değerlendirilmesi de mümkün değildir:

Yitirmiş kimi 'ammisin kimi ihvânını ol gün
Za'if olur ol kimse kim çü mefkûd ola ihvânı

Mütercim tercümenin sonundaki kendine ait mısralarda da görüldüğü üzere kasidenin şerhleri bir yana metnin dahi nadir bulunduğunu belirtmekte ve okuyuculardan hatalarını mazur göyerek düzeltmelerini rica etmektedir. Şerhlerle mukayese edildiğinde gerçekten bazı yanlışların var olduğu ve bazı beyitlerin muhtemelen bu metin yanlışları sebebiyle konuyla ilgisiz bir şekilde tercüme edildiği görülmektedir.¹⁵⁸ Nitekim 84. beyit şerhlerde şu şekilde zikredilmektedir:

فَبِالظَّرَابِ ضُرُوبٌ لِلْعَمَامِ كَمَا
عَنِ الْبِنَاءِ عَزَّالِيهَا مَعَارِيزُ

Şerhler bu beyitin Hz. Peygamberin mucizelerinden birini açıkladığını belirtmektedir. Buna göre, onun duası kabul olunup bir hafta boyunca Medine'de yağmur yağınca bedevilerden biri daha fazla yağmurun şehre zarar vereceği gerekçesiyle kendisinden tekrar dua ederek yağmuru durdurmasını istemiştir. Nitekim Hz. Peygamber dua edince yağmur dinmiş ve dışarı çıktıklarında havanın güneşli olduğunu, bazı beyaz bulutların şehir semasını bir taç gibi süslediğini görmüşlerdir. (İbn Da'seyn, vr: 128; Trabzonî, vr: 161) Beyit: "(Hz. Peygamberin duasıyla) yağmur yüklü bulutlar uzak tepelere doğru yol alıp şehrin üzerinden ayrılınca (halk yağmurun felakete dönüşmesinden kurtulmuştu)" şeklinde tercüme edilebilir. Burada "suyun dökülme yeri" anlamına gelen عَزَّالِيهَا kelimesininin çoğulunu içeren عَزَّالِيهَا kelimesini عَزَّالِيهَا olarak nakleden mütercim, doğal olarak, عَزَّال "ceylan" kelimesinden hareketle beyti bambaşka bir şekilde ve şöyle tercüme etmiştir:

Görücek dağ geyikleri Habîb'den kıldı istimdâd
Çün âşık ma'şûkun buldu 'aceb fikr et bu hayvânı

¹⁵⁷ Mustafa İsmâuddîn en-Nakşibendî'nin *Zâdü'l-'ibâd fi şerhi Zuhru'l-me'âd adlı* şerhinde metnin kenarında, beyitin Türkçe tercümesi de verilmiştir. Fakat bu çevirilerin bir kısmı eksik olduğu gibi manzum da değildir.

¹⁵⁸ Yazma eserlerin doğal bir özelliği olan nüsha farklılıklarından kaynaklanan değişimler *Zuhru'l-me'âd* kasidesi için de söz konusudur. Nitekim 96. beyitte geçen عَيْر "Eşek" kelimesinin bazı nüshalarda عَزَّ "Keçi" şeklinde geçtiği söylenmektedir. (İbn Da'seyn, vr: 139; Trabzonî, vr: 169) Doğal olarak عَيْر "Eşek" kelimesini tercih eden mütercim tercüme de bu şekilde vermiştir. Fakat nüsha farklılığından kaynaklanan bu durumu, mütercimın tercih ettiği ifade daha az tercih edilen ibare bile olsa, bir çeviri hatası olarak görmek mümkün değildir.

Metin yanlışından kaynaklanan tercüme hatalarından biri de mütercimim 175. beyitte geçen مناقب kelimesini منامه şeklinde okumasında kendini göstermektedir. Beyitin tamamı şöyledir:

كُلُّ الْبَلَاغَةِ عَيْ فِي مَنَاقِبِهِ إِذَا تَفَكَّرْتَ وَالتَّكْثِيرُ تَقْلِيلٌ

Şerhlerde de belirtildiği üzere bu beyitte Hz. Peygamberin hasletlerini anlatmada her türlü belagatin aciz kalacağı ve ediplerin, sözlerini ne kadar çoğaltırlarsa çoğaltsınlar bu çabalarının eksik kalacağı vurgulanmaktadır. (İbn Da'seyn, vr: 249; Mustafa İsâmuddîn, vr: 112; Trabzonî, vr: 244) Mütercimim çevirisinin ise bu vurguyu yansıttığını söyleyebilmek mümkün değildir.

Çü mecmû'u belâgatlar yorulmaktır menâmında
Düşünsen ne kadar çok bulur killet ile vicdânı¹⁵⁹

Son olarak mütercim nüshasında yer almayan eksik iki beyitle ilgili bilgi vermek kasidenin bütünlüğü açısından uygun olacaktır. Bu iki beyitten birincisi, Yahudilerden söz edilen 109. beyitten sonra gelmektedir:

تَوَدُّنُونَ بَرَقَ مِنْ جَهَائِلِكُمْ بِهِ انْتِفَاحٌ وَجِسْمٌ فِيهِ تَرْهِيلٌ

Şerhlerde belirtildiği üzere beyitte Yahudilerin ibadete çağırma yöntemi olan boru (şofar) öttürme âdetleri cehalet olarak değerlendirilmekte ve şofarı öttüren kişinin (tokea) aldığı nefesden dolayı bedeninin şişmesine tariz yapılmaktadır. (İbn Da'seyn, vr: 156-157; Mustafa İsâmuddîn, vr: 76; Trabzonî, vr: 184) Beyit "Cehaletinizden dolayı, şişirilen bir boru ve ona üflemekten dolayı şişen bir bedenle ibadete çağırıyorsunuz" şeklinde tercüme edilebilir.

Mütercim nüshasında yer almayan ikinci beyit ise 160. beyitten sonra zikredilmektedir. Sahabenin faziletlerinin anlatıldığı bölümde geçen bu beyitte onların sevgisini dünya menfaatlerine değişenlerin ahirette maruz kalacakları azaba vurgu yapılmaktadır: (İbn Da'seyn, vr: 224-225; Trabzonî, vr: 236)

وَإِنَّ مَنْ بَاعَ فِي الدُّنْيَا مَحَبَّتَهُمْ بِيغْضَةِ اللَّهِ فِي الْآخِرَى لَمَنْكُولٌ

Mustafa İsâmuddîn en-Nakşibendî bu beyti şu şekilde tercüme etmiştir: "Ashâb-ı kiramın muhabbetini zînet-i dünyâyâ bey' u istibdâl eden kimse elbette ahirette şiddet-i ilâhî ile mu'âkab u mu'azzebdir" (Mustafa İsâmuddîn, vr: 107)

Sonuç

Arap edebiyatında "nazire" dikkat çekici edebî türlerden biri olup şairlerin birbirleriyle edebî yönden atışmalarını ifade eden "nakîza"dan farklı olarak muhtelif gerekçelerle bir şairin güzel bir şiirinden daha güzelini yazma girişimini ifade eder. Ka'b b. Züheyr'in *Bânet Su'âd* kasidesi üzerine yazılan nazireler bu türün ilk ciddi örneklerini oluşturmaktadır. Yaklaşık elli adet nazireye konu olan bu kasideye nazire yazan şairlerden bir tanesi de 204 beyitlik *Zuhru'l-me'âd fi vezni Bânet Su'âd* adlı eseriyle Bûsîrî'dir. *Zuhru'l-me'âd*, aynı şairin *Kasîde-i Bürde'si* ve *Kasîde-i Hemziyye'si* kadar şöhret bulamamışsa da *Bânet Su'âd*'a yazılan en iyi nazire kabul edilmesi ve üzerine bazı şerhler yazılması eserin önemini göstermektedir. *Bânet Su'âd*'ın, yazıldığı dönemin bir gereği olarak klasik kaside formuna uygun bir yapıya sahipken Bûsîrî'nin bu yapıya riayet etmemiş olması iki kaside arasındaki benzerlikleri azaltsa da kelime benzerliklerinin yanı sıra aynı temayı işleyen beyitlere rastlamak mümkündür. Diğer taraftan Hz. Peygamber'e yönelik pek çok kasidesi bulunan Bûsîrî'nin, *Zuhru'l-me'âd*'ı ile *Kasîde-i Bürde'sinin* muhteva olarak büyük ölçüde paralel olması sebebiyle *Zuhru'l-me'âd*, Bûsîrî'nin hayatının sonlarında yazdığı ve zirve eseri kabul edilen *Kasîde-i Bürde'sinin* bir provasası olarak görülebilir. Osmanlı ediplerinden Abdülbâkî b. Ahmed bu eseri manzum olarak Türkçeye çevirerek önemli bir kültürel miras bırakmıştır. Görebildiğimiz kadarıyla bu gayretin ikinci bir örneği yoktur. Kasidenin mevcut şerhleriyle mütercim nüshası mukayese edildiğinde, mütercimim iki beyiti atladığı tespit edilmiştir. Manzum çevirinin gereği olarak çeviride esnek davranıldığı görüldüğünden mütercimimden ve bu tercümesinden kasidenin literal bir çevirisi beklenmemeli, mütercimim ruh dünyasını da yansıtmaya hasebiyle eserin telife benzer bir yönü bulunduğu hesaba katılmalıdır. Ayrıca Abdülbâkî b. Ahmed'in de itiraf ettiği üzere kasidenin metnine bile nadir rastlanıyor olması kasidenin metninde bolca hataların bulunmasına yol açmış, söz konusu hatalardan kaynaklanan bu problemler doğal olarak çeviriye de yansımıştır. Nüsha farklılıklarından kaynaklanan metin değişiklikleri ve bunların tercümelemeleri ise çeviri yanlış olarak görülmemiştir. Diğer taraftan mütercimim diğer eserlerini oluşturan *Kasîde-i Hemziyye*, *Bânet Su'âd* ve *Kasîde-i Nûniyye* tercümelerinin *Zuhru'l-me'âd* tercümesi ile mukayese edildiğinde daha başarılı oldukları intıbaı uyanmaktadır. Bu durum adı geçen eserlerin edebiyat dünyasında şöhreti yaygın eserler olmaları hasebiyle mütercimim onlar üzerine yapılan çalışmalardan istifade edebilmesine ve konuya vukufiyet kesbetmenin sağladığı avantajla daha rahat ve düzgün bir çeviri yapma imkânı bulabilmesine

¹⁵⁹ 103, 135, 161, 198 ve 200. beyitlerde de irili-ufaklı tercüme problemleri söz konusudur.

bağlanabilir. Bütün bunlarla birlikte *Zuhru'l-me'âd* tercümesinin, eksiklerine rağmen alanında önemli bir boşluğu doldurmaya çalışan ciddi ve samimi bir çaba olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ B. AHMED. *Terceme-i Kasîde-i Hemziyye*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 2-56.
----- *Terceme-i Bânet Su'âd*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 57-92.
----- *Terceme-i Kasîde-i Nûniyye*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr: 633, vr: 22-28.
----- *Terceme-i Kasîde-i Zuhru'l-me'âd*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr: 784, vr: 92-116 ve İbrahim Efendi, nr: 619, vr: 72-92.
BANARLI, Nihad Sami (1963). "Büyük Nazireler: Mevlid ve Mevlid'de Millî Çizgiler", *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*, S. 1, s. 3-24.
DAYF, Şevki (1990). *Târîhu'l-edebî'l-Arabî: Asru'd-düvel ve'l-imârât: Mısır, Kahire: Dâru'l-Meârif*.
DEMİRAYAK, Kenan (2013). *Arap Edebiyatı Tarihi II: Sadru'l-İslam Dönemi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
----- (2015). *Arap Edebiyatı Tarihi III: Emeviler Dönemi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
DURMUŞ, İsmail (2006). "Nazire" *DİA*, cilt: XXXII, s. 455-456.
EVECEN, Doğan (2013). "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Çerçevesinde Bir Nazire Geleneği Örneği: Şeyh Gâlib'in Nedim'e Yazdığı "Sen" Redifli Gazel", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 116-132.
FÂHÜRÎ, Hannâ (1987). *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Bûlîsiyye.
FERRÛH, Ömer (1979). *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
KALPAKLI, Mehmet (2006). "Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire", *Türk Edebiyatı Tarihi II*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 133-137.
KAYA, Mahmut (1992). "Bûsîri, Muhammed b. Saîd", *DİA*, Cilt: VI, s. 468-470.
KÖKSAL, M. Fatih (2006). "Nazire", *DİA*, Cilt: XXXII, s. 456-458.
MAKKÂRÎ, A. (1968). *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüs er-ratîb ve zikru vezîrihâ Lisâni'd-dîn İbni'l-Hatîb*, (thk: İhsân Abbâs), Beyrut: Dâru Sâdır.
NAKŞİBENDÎ, Mustafa İsmâuddîn, *Zâdü'l-'ibâd fî şerhi Zuhru'l-me'âd*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr: 299.
SAVRAN, Ahmet (2001). "Kâ'b b. Züheyr", *DİA*, Cilt: XXIV, s. 7-8.
SEYİDOV, F. (2012). "Fuzûlî Gazellerine Yazılan Tahmis ve Nazireler" (Türkiye Türkçesine Aktaran: Günay Kâzım Çatalkaya), *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 147-155.
ŞÂYİB, Ahmed (1954). *Târîhu'n-nekâtîz fî ş-şi'ri'l-Arabî*, Kahire: Mektebetü'n-Nahdati'l-Misriyye.
TRABZONÎ, Muhammed b. Mahmûd el-Medenî, *'Ucâletü'z-zâd fî şerhi Zuhru'l-me'âd fî mu'ârazati Bânet Su'âd*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr: 1050.
YAZICIOĞLU, Mustafa Said (1998). "Hızır Bey" *DİA*, Cilt: XVII, s. 414-415.
ZEYYÂT, A. H. (2006). *Târîhu'l-edebî'l-Arabî li'l-medârisi's-sâneviyye ve'l-ulyâ*, Beyrut: Dâru'l-Marife.